

Ὁ «Καλός»

Με τὸ ψευδώνυμο «Καλός» ἀναγνωρίζεται ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στίς 12 Ἀπριλίου 1820, σέ ἡλικία 28 ἐτῶν, ὡς Ἀρχηγός τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πού εἶχε μοναδική ἀνάγκη αὐτή τήν ἱστορική στιγμή τὸ ὄνομά του, τῆ θέση του δίπλα στόν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, τήν «κατάστασή» του (περιουσία του) καί πάνω ἀπ' ὅλα τή φλογερή ἀγάπη γιά τήν πατρίδα του, τήν Ἑλλάδα.

Αὐτός τελικά ὑπογράφει τήν πρώτη ἐπαναστατική προκήρυξη ἔναρξης τῆς ἐξέγερσης: «Μάχου ὑπέρ πίστεως καί πατρίδος» μέ τήν κατάληξη: «Εἰς τά ὄπλα λοιπόν, φίλοι, ἡ Πατρίς μᾶς προσκαλεῖ!» καί ὑψώνει τή σημαία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, στίς 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 στό Ἱάσιο τῆς Μολδοβλαχίας, κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Ἡ ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, παρά τίς πολλές ἀμφιταλαντεύσεις, στηρίχτηκε κυρίως στό ὅτι δέν ὑπῆρχε σ' αὐτές ὀθωμανικός στρατός, οἱ ἡγεμόνες ἦταν ἀπό χρόνια Ἕλληνες Φαναριῶτες, κατοικοῦσαν ἐκεῖ πολλοί Ἕλληνες, ὑπῆρχαν

ἤδη ἔνοπλες δράσεις, καί ἀκόμη στήν πεποίθηση ὅτι ἡ Ρωσία θά ἀντιδροῦσε ἂν οἱ Τοῦρκοι ἔστελναν στρατό.

Μεγάλη συγκίνηση καί ἐλπίδα δημιουργεῖτό ὅτι ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες πού ἐγκαθίσταται ὁ Ὑψηλάντης στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες μέ στόχο τήν Ἐπανάσταση, φτάνει τὸ μήνυμα στίς Πανεπιστημιακές Σχολές τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Εὐρώπης, ἀπ' ὅπου δεκάδες φοιτητές προστρέχουν ἐθελοντές. Ἑλληνόπουλα, ἀρχοντόπουλα πού σπουδάζουν σ' αὐτές, προστρέχουν νά πολεμήσουν καί νά πεθάνουν γιά τήν πατρίδα πού γεννήθηκαν, δημιουργοῦν τόν περίφημο Ἱερό Λόχο δίνοντας τόν βαρῦ ὄρκο, πού κλείνει στά ἄρθρα του τὸ κορυφαῖο πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης:

«Ὡς Χριστιανός Ὁρθόδοξος καί υἱός τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὀρκίζομαι στό ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἁγίας Τριάδος νά μείνω πιστός εἰς τήν Πατρίδα μου καί εἰς τήν Θρησκείαν μου.

Ὁρκίζομαι να ενωθῶ μέ ὄλους τούς ἀδελφούς μου Χριστιανούς διά τήν ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος μας... Νά χύσω τό αἷμα μου, ἵνα νικήσω τούς ἐχθρούς τῆς θρησκείας μου ἢ ν' ἀποθάνω ὡς μάρτυς διά τόν Ἰησοῦν Χριστόν...».

Σύντομα ὁμως στήν ἐπαναστατημένη περιοχή ἀκολούθησαν οἱ προδοσίες καί οἱ διαψεύσεις. Ἡ ἀπόρριψη τοῦ Ρώσου Αὐτοκράτορα, ὁ «ἀφορισμός» τοῦ Ὑψηλάντη ἀπό τόν Πατριάρχη, τά στρατιωτικά καί πολιτικά λάθη. Ὁ Ἱερός Λόχος χάθηκε σέ μιά ὥρα στή φονική μάχη τοῦ Δραγατσανίου (19 Ἰουνίου 1821). Ὁ Ὑψηλάντης τέλος κατέφυγε στούς Αὐστριακούς, καταντώντας αἰχμάλωτος τοῦ Μέττερνιχ, πού τόν φυλάκισε σέ ἀθλιότατες συνθῆκες στό φρούριο Μουγκάτς γιά 6 χρόνια. Ἀποφυλακίστηκε βαριά ἄρρωστος, τόν Ἰούνιο τοῦ 1827, ὅταν ἤδη εἶχε ὑπογραφεῖ τό πρωτόκολλο ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἔγραψε στόν ἀδελφό του Δημήτριο: «Πεθαίνω. Ἄλλ' ἢ ἀγαπημένη πατρίς μου σώζεται...».

Στίς 31 Ἰανουαρίου τοῦ 1828, χαμογέλασε πληροφορούμενος ὅτι ὁ Καποδίστριας βρίσκεται καθ' ὁδόν πρός τήν Ἑλλάδα. Ὑστερα ἄρχισε νά ἀπαγγέλει τό «Πάτερ ἡμῶν...», πού ἄφησε στή μέση μαζί μέ τήν τελευταία του πνοή.

Ἡ ἀποτίμηση τῆς προσφορᾶς τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση μέ τήν κήρυξή της στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, καθώς καί τό ἐρώτημα ἂν δικαίωσε τό ὄνομα «Καλός», πού τοῦ δόθηκε ὡς ἀρχηγό τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀπασχόλησε τούς ἱστορικούς.

Στή φεινή ἐπέτειο παραθέτουμε σχετικά ἀποσπάσματα δύο Ἱστορικῶν:

I. Σύγχρονος τῶν γεγονότων ὁ Σπυρίδων Τρικούπης (1788-1873), πρῶτος Πρόεδρος Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου (Πρωθυπουργός) τοῦ νεοσύστατου Ἑλληνικοῦ Κράτους (1833), στό ἔργο του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», στό κεφάλαιο τό ἀναφερόμενο στά γεγονότα καταλήγει: «Τό ἀποτυχημένο κίνημά του στίς ἡγεμονίες ὠφέλησε τεράστια τήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, γιατί προκάλεσε ἔντονο στρατιωτικό ἀντιπερισπασμό καί σοβαρές πολιτικές συγκρούσεις μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας, πού λίγο ἔλειψε νά καταλήξουν σέ ἐχθροπραξίες. Ἡ μνήμη τοῦ Ὑψηλάντη, ὅπως καί ἂν τόν κρίνει

κανεῖς, θά μείνει αἰώνια τιμημένη γιά ὅσα ἐπιχείρησε μέ θάρρος καί κινδύνους, γιά ὅσα ἔπαθε γιά χάρη τῆς πατρίδας καί γιά τήν τελική εὐνοϊκή ἔκβαση τοῦ Ἀγῶνα, πού τόν ἄρχισε πρῶτος. Ὅλες οἱ πολιτικές καί πολεμικές ἑλλείψεις του ἀναπληρώνονται ἀπόλυτα ἀπό τόν θερμό καί εἰλικρινή του ζῆλο.

II. Ἐκατό χρόνια ἀργότερα, ὁ Διονύσιος Α. Κόκκινος (1884-1967), Ἀκαδημαϊκός, στό ἔργο του «Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση», στήν παράγραφο: «Ἡ Ἱστορική θέσις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη» καταγράφει: «Ἡ θέσις τοῦ προσώπου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη εἰς τό φαινόμενο τοῦ ὄλου ἑλληνικοῦ ἀγῶνος διά τήν ἐλευθερίαν εἶναι μεταξύ τῶν μεγάλων πρωταθλητῶν... Ὁ Ὑψηλάντης δέν ἐκλήθη νά ἡγηθῆ στρατοῦ ἐτοιμοῦ πρός χρησιμοποίησιν. Ἦτο ὑποχρεωμένος νά δημιουργήσῃ στρατόν εἰς τήν Μολδαυίαν ἀπό τούς ἐνθουσιώδεις ἀποδήμους Ἑλληνας... καί νά χρησιμοποίησιν σώματα εὐρισκόμενα ἤδη εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῶν δύο ἡγεμονιῶν καί τελοῦντα ὑπό ἡγέτας πού τοῦ εἶχαν δώσει τήν διαβεβαίωσιν, καί μάλιστα μέ ὄρκους, διά πᾶσαν σύμπραξιν, ἀλλά μεταξύ τῶν ὁποίων δέν ἔλειψαν οἱ καιροσκοποῦντες καί ἐτοιμοί νά τόν προδώσουν... Ἡ ἱστορική θέσις τοῦ προσώπου του εἰς τόν ὄλον ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας προβάλλει ἐπιβλητική μεταξύ τῶν πρωτεργατῶν. Διότι ἐτόλμησε νά κηρύξῃ τήν ἐπανάστασιν. Αὐτή εἶναι ἡ μεγάλη καί πλήρης ἱστορικῆς σημασίας πράξις του... Ἀπεκομίσθη ἐπομένως μέγα ἔθνικόν κέρδος ἐκ τοῦ ἀποτυχόντος ἐκείνου κινήματος. Ἐκ τούτου κατά τήν ἀνεπηρέαστον αὐστηράν κρίσιν ὑψοῦται εἰς ἕναν ἐκ τῶν κυρίων συντελεστῶν τοῦ ἀγῶνος».

Ὁ ἥρωικός ἔθνομάρτυρας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, πού γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, μεγάλωσε στή Ρωσία καί πέθανε στή Βιέννη, ζήτησε νά μεταφέρουν τήν καρδιά του στήν Ἑλλάδα, πού δέν ἀξιώθηκε ὅσο ζοῦσε νά ἐπισκεφτεῖ ποτέ, ἀλλά ἔδωσε τά πάντα γιά τήν ἐλευθερία της.

ΙΟΝΙΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Τό πρώτο Έλληνικό Πανεπιστήμιο

“**Ι**σως δέν εἶναι εὐρύτερα γνωστό ὅτι τό Ἐθνικό καί Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν δέν εἶναι τό πρώτο ἴδρυμα πανεπιστημιακῆς παιδείας στόν ἑλληνικό, μή τουρκοκρατούμενο χῶρο. Ὁ τίτλος αὐτός ἀνήκει στήν Ἴονιο Ἀκαδημία, τό πρώτο νεότερο ἑλληνικό πανεπιστήμιο πού λειτούργησε στήν Κέρκυρα ὡς φάρος τοῦ πνεύματος ἐπί 40 χρόνια, ἀπό τό 1824 ἕως τό 1864, ὅταν πραγματοποιήθηκε ἡ Ἐνωση τῆς Ἐπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα.

Ἐμπνευστής ἀλλά καί ἰδρυτής τῆς Ἴονίου Ἀκαδημίας ὑπῆρξε ὁ βρετανός φιλέλληνας — ὁ ἴδιος δήλωνε «Ἕλλην καί ὄχι Φιλέλλην» — Φρειδερίκος Νόρθ, κόμης τοῦ Γκίλφορντ (Frederic North, 5th Earl of Guildford, 1766 – 1827), ὁ ὁποῖος σπούδασε στήν Ὁξφόρδη τήν κλασσική γραμματεία (ἑλληνική καί λατινική) καί νομικά. Τό 1791 ἀσπά-

στηκε τον ὀρθόδοξο χριστιανισμό, τοῦ ὁποῖου ἔγινε ἐνθερμος ὑποστηρικτῆς. Παρουσιάστηκε στή Βενετία, πού τότε εἶχε μεγάλη ἑλληνική παροικία, στίς 22 Ἰανουαρίου στόν ἱερέα τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, Δημήτριο Πειρεττίνη, καί μέ ἀνάδοχο τόν 88χρονο τότε νομικό Γεώργιο Προσαλέντη, πού τόν κατήχησε, βαπτίστηκε στήν Κέρκυρα μέ τό ὄνομα Δημήτριος. Ὅταν ὁ ἐκκληκτος κληρικός τόν ρώτησε τί παρακίνησε ἕναν Ἄγγλο λόρδο στήν ἀπόφαση αὐτή, ἀπάντησε σέ σπαστά ἀλλά κατανοητά ἑλληνικά, «ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου», ἐνῶ, κατά τόν μακαριστό π. Γεώργιο Μεταλληνό, ἀπάντησε στά ἀγγλικά «to be full greek» (=γιά νά γίνω πλήρης Ἕλληνας, θεωρώντας τήν ὀρθοδοξία ἀναπόσπαστο κομμάτι τοῦ ἑλληνισμοῦ).

Ζήτησε μόνο ἡ βάπτιση αὐτή νά γίνει κρυφά καί νά μείνει μυστική, γιατί, ἂν μαθαινόταν στήν Ἀγγλία, θά ἔχανε κάθε προνόμιο καί πολιτικό δικαίωμα. Ἐπειτα ταξίδεψε στή Λευκάδα, στή μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου

ὅπου ἔμεινε καί νήστεψε μέ ξηροφαγία ὅλη τή Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Ἀπό τότε ἄρχισε νά σκέφτεται τήν ἴδρυση ἑνός ἑλληνόφωνου πανεπιστημίου στά Ἴόνια νησιά, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό ἐπιστολή τοῦ Γεωργίου Προσαλέντη μέ ἡμερομηνία 18 Μαρτίου 1792.

Εἴκοσι σχεδόν χρόνια ἀργότερα, ὅταν οἱ Ἄγγλοι εἶχαν πλέον καταλάβει τά Ἐπτάνησα καί τήν Κέρκυρα, συνέλαβε τήν ἰδέα νά συστήσει στήν Ἰθάκη ἕνα Πανεπιστήμιο ἐπανδρωμένο μέ ἑλληνες λόγιους. Σ' αὐτό θά μορφώνονταν Ἕλληνες ἀλλά καί σπουδαστές ἀπό ἄλλες μεσογειακές καί βαλκανικές χῶρες, οἱ ὁποῖοι θά λάμβαναν ἑλληνική παιδεία σέ ἑλληνική γλῶσσα, προκειμένου νά βοηθηθεῖ ἡ πνευματική ἀνάπτυξη τοῦ Γένους καί νά μὴν εἶναι πλέον ἀναγκαῖα ἡ μετάβαση τῶν Ἑλλήνων σέ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης γιά ἀνώτερες σπουδές, ὅπως συνέβαινε μέχρι τότε.

Ἦδη ἀπό τό 1811 ὁ λόρδος Γκίλφορντ, ὅπως ἔμεινε εὐρύτερα γνωστός, ἄρχισε συστηματικές προετοιμασίες γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ του, πού κράτησαν πάνω ἀπό 8 χρόνια. Τό μεγάλο αὐτό ἐγχείρημα ἀποτέλεσε ἀρχικά ἀποκλειστικά ἔργο πού τό συντόνιζε καί τό χρηματοδοτοῦσε ὁ ἴδιος.

Μέ τίς ὑψηλές γνωριμίες του σέ κυβερνητικό ἐπίπεδο στή Βρετανία, μπόρεσε ὁ Γκίλφορντ νά ἐπηρεάσει τόν μισέλληνα ἀρμοστή τῶν Ἰονίων Νήσων Thomas Maitland (τά Ἐπτάνησα ἦταν ὑπό βρετανική «προστασία» ἀπό τό 1815) νά ἀντιμετωπίσει εὐνοϊκά τό αἴτημα γιά ἴδρυση Ἀκαδημίας στήν Ἰθάκη.

Μέ τήν ιδιότητά του ὡς «Ἀρχοντα τῆς

Παιδείας» τοῦ Ἰονίου Κράτους προσκάλεσε γνωστούς Ἕλληνες λόγιους νά συμμετάσχουν στό νέο πανεπιστήμιο. Ἐπειδή ὅμως δέν βρῆκε τελικά ἀνταπόκριση, ἀναγκάστηκε νά ἐπιλέξει καί νά χρημα-

τοδοτήσῃ ὁ ἴδιος τίς σπουδές ἑνός σημαντικοῦ ἀριθμοῦ νέων ἐπιστημόνων καί λογίων σέ εὐρωπαϊκά πανεπιστήμια, προκειμένου νά τοὺς χρησιμοποιήσῃ στή συνέχεια ὡς καθηγητές.

Ὁ ἴδιος ἐπεξεργάστηκε τόν Ὄργανισμό καί τοὺς κανονισμούς λειτουργίας τοῦ νέου πανεπιστημίου μέ βάση εὐρωπαϊκά πρότυπα, φρόντισε γιά τή σύσταση βιβλιοθήκης, ἀλλά καί γιά κάθε λεπτομέρεια, ὅσο ἀσήμαντη καί νά ἦταν.

Ἡ ἔκρηξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ἔγινε αἰτία νά μεταφερθεῖ ἡ ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου, πού βρισκόταν πλησιέστερα στήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, στήν Κέρκυρα. Τά ἐπίσημα ἐγκαίνια τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἔγιναν στίς 29 Μαΐου 1824 μέ πανηγυρικό τρόπο.

Ἡ Ἀκαδημία ξεκίνησε τή λειτουργία της μέ λαμπρές προοπτικές ὡς τό πρῶτο ἑλλη- ➤

«... ἕνα πανεπιστήμιο
πού εἶχε σχεδιαστεῖ
μέ πολύ ὑψηλούς στόχους
καί προδιαγραφές
σέ μία ἐποχή
ἐξαιρετικά δύσκολη»

νικό πανεπιστήμιο και με πρωτοφανή συρροή σπουδαστῶν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ἀρχικά δίδασκαν ἐπὶ καθηγητές: ἑλληνικά, λατινικά, φιλοσοφία, θεολογία, ρητορική, μαθηματικά, βοτανική, καθὼς καὶ ἀγγλικὴ ἱστορία. Ἐπειτα τὰ μαθήματα διαιρέθησαν σὲ 4 σχολές: Θεολογική, Φιλοσοφική, Νομική καὶ Ἱατρική. Παραρτήματα τῆς Ἀκαδημίας ἦταν καὶ τὸ Μουσεῖο Φυσικῆς, τὸ Χημεῖο, ὁ Βοτανικὸς κήπος καὶ ἡ ἀξιόλογη Βιβλιοθήκη, ἡ ὁποία ἔγινε μὲ δαπάνη τοῦ κόμητα, ἀλλὰ καὶ ἡ πλούσια συλλογὴ ὀρυκτῶν ἀπὸ τῆ Σιβηρία πού ἔστειλε ὁ Καποδίστριας - πού ἦταν φίλος τοῦ Κόμη - μὲ τὴν ἄδεια τοῦ τσάρου. Τὸ 1837 ἰδρύθηκε ἡ Σχολὴ «τοῦ πολιτικοῦ μηχανικοῦ», πού λειτούργησε μέχρι τὸ 1857, ἐνῶ τὸ 1841 προστέθηκε τὸ λεγόμενο «Φαρμακευτικὸν Σχολεῖον» γιὰ τὴν ἐκπαίδευση φαρμακοποιῶν.

Στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία ἀκούστηκε καὶ διαμορφώθηκε — μέσα ἀπὸ ποικίλες προστριβές καὶ διακυμάνσεις — ἀκαδημαϊκὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, ἐκδόθηκαν τὰ πρῶτα νεοελληνικά πανεπιστημιακὰ συγγράμματα καὶ ξεκίνησαν τὴ σταδιοδρομία τους, διαμορφώνοντας τὴν ἀκαδημαϊκὴ προσωπικότητά τους, ἄνδρες πού διέπρεψαν στὴν ἑλληνικὴ ἐκπαίδευση, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμονες πού ἔγιναν στὴ συνέχεια ἄξια στελέχη στὶς διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς ὑπηρεσίες τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους.

Στὰ 40 χρόνια λειτουργίας της, δίδαξαν σὲ αὐτὴν πολλὲς διακεκριμένες προσωπικότητες: Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης, ὁ Χριστόφορος Φιλητᾶς, ὁ Ἰωάννης Καρανηνός, ὁ Νικόλαος Πίκκολος, ὁ ἔθνικός μας ποιητὴς Ἀνδρέας Κάλβος, ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ὁ Κωνσταντῖνος Τυπάλδος, πού ἔγινε μητροπολίτης Σταυρουπόλεως καὶ ἀργότερα ἀναδιοργάνωσε τὴ θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ὁ Ἀθανάσιος Πολίτης, μετέπειτα μητροπολίτης Κερκύρας, ὁ φιλόσοφος, πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης Πέτρος Βράϊλας-Ἀρμένης, οἱ καθηγητὲς τῆς Ἱατρικῆς Κωνσταντῖνος Ζαβιτσιάνος καὶ

Χαράλαμπος Τυπάλδος Πρετεντέρης, καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Γκίλφορντ τὸ 1827 καὶ ἡ ἐπιστροφή στὴν Ἀγγλία τῆς μοναδικῆς βιβλιοθήκης του, τὴν ὁποία ἐκεῖνος εἶχε μεταφέρει στὴν Κέρκυρα καὶ κληροδοτήσῃ στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, ἐπιτάχυναν τὴν κρίση τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματά του, ἀφοῦ ἐξέλιπε ὁ ἰδρυτὴς της, ὁ ὁποῖος συνέχιζε νὰ ἀποτελεῖ τὴν παράλληλη σταθερὴ πηγὴ χρηματοδότησής της. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πανεπιστημιακῶν ἐδρῶν περικόπηκε καὶ τὸ 1828 ἀνεστάλη ἡ λειτουργία τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς, πού ἐπαναλειτούργησε μόνις τὸ 1844.

Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία διέκοψε τὴ λειτουργία της, χωρὶς κἀν τὴν ἔκδοση Διατάγματος καταργήσεώς της καὶ διαλύθηκε ἀθόρυβα ἀμέσως μετὰ τὴν Ἑνωσὴ τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα, πού ἀδυνατοῦσε νὰ συντηρήσῃ δύο πανεπιστήμια, καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς της μετατέθηκαν στὸ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας.

Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, παρὰ τὰ ἐγγενῆ προβλήματά της, ὑπῆρξε ἓνα πανεπιστήμιο πού εἶχε σχεδιασεῖ μὲ πολὺ ὑψηλοὺς στόχους καὶ προδιαγραφές σὲ μίᾳ ἐποχῇ ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ ἰδρυτὴς του ἦταν Βρετανός, ὁ χαρακτήρας του ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἔθνικός, ἐπρόκειτο δηλαδὴ γιὰ ἓνα ἑλληνικὸ πανεπιστήμιο πού ἔπρεπε νὰ λειτουργήσῃ μέσα σὲ περιβάλλον ξένης κυριαρχίας. Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτὲς ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία ἐπετέλεσε ἓνα σπουδαῖο ἔργο παρέχοντας ἀνώτερη παιδεία ἀρχικὰ σὲ ὅλους τοὺς Ἑλληνες, καὶ ἀργότερα, μετὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου τὸ 1837, κυρίως στοὺς Ἑπτανήσιους.

Σήμερα, στὸ κτήριο πού στέγαζε τὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία, μετὰ τίς ἐργασίες ἀναστήλωσής του — εἶχε βομβαρδιστεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1943 — φιλοξενοῦνται οἱ διοικητικὲς ὑπηρεσίες τοῦ σύγχρονου Ἰονίου Πανεπιστημίου, πού σεμνύνεται ὅτι εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου.

Ὁ φαινόμενο

καί τό «ἀργό δηλητήριο» τῆς

Βασιλείου Πετρούλα,

Δρ. Φυσικοῦ,

τ. δ/ντῆ ἐρευνῶν Ε.ΚΕ.Φ.Ε

«Δημόκριτος»

“Ὁ

Τό φαινόμενο Eliza

ταν ὁ Joseph Weizenbaum (1923-2008), καθηγητής στό φημισμένο τεχνολογικό Ἰνστιτοῦτο τῆς Μασσαχουσέτης MIT, ἀνέπτυξε τό ὑπολογιστικό πρόγραμμα Eliza, δέν φανταζόταν τήν ἀπήχηση πού θά εἶχε.

Σέ περίοδο (γύρω στό 1965) πού οἱ ὑπολογιστές βρίσκονταν στή νηπιακή τους ἡλικία, ὁ Weizenbaum ἀνέπτυξε ἕνα πρόγραμμα πού ἐξομοίωνε στοιχειωδῶς τό ἔργο ἑνός ψυχοθεραπευτῆ. Ὁ χρήστης πληκτρολογοῦσε τό πρόβλημα πού τόν ἀπασχολοῦσε καί ὁ ὑπολογιστής ἀναζητοῦσε στό κείμενο λέξεις κλειδιά, καί ἀποκρινόταν ἀνάλογα, μέ μήνυμα στήν ὀθόνη. “Ὅταν ὁ χρήστης τύπωνε λέξεις πού δέν περιέχονταν στό λεξιλόγιο τοῦ προγράμματος, ὁ ὑπολογιστής ἐπαναλάμβανε ἀντανακλαστικά τή φράση τοῦ χρήστη ἢ ἀπαντοῦσε «συνεχίστε» κ.ο.κ.. Ἡ ἰδέα ἦταν ὅτι μέσω τοῦ διαλόγου θά ἔβρισκε ὁ ἴδιος ὁ χρήστης τή λύση στό πρόβλημά του¹. “Ἐνας χαρακτηριστικός διάλογος εἶναι ὁ ἀκόλουθος:

Ασδενής: "Όλοι ἴδιοι εἶναι.

Eliza: Μὲ ποῖό τρόπο;

Ασδενής: "Όλο ἀπαιτήσεις εἶναι.

Eliza: Μπορεῖς νά σκεφτεῖς κάποιο παράδειγμα;

Ασδενής: Ἐντάξει, ὁ ἄντρας μου μὲ ἔκανε νά ἔλθω ἐδῶ.

Eliza: Ὁ ἄντρας σου σέ ἔκανε νά ἔλθεις ἐδῶ;

Ασδενής: Λέει, ὄλο τόν καιρό εἶμαι μελαγχολική.

Eliza: Λυπᾶμαι πού ἀκούω ὅτι εἶσαι μελαγχολική.

Ασδενής: Ἀλήθεια εἶναι· εἶμαι δυστυχισμένη.

Eliza: Νομίζεις ὁ ἐρχομός σου ἐδῶ θά σέ βοηθήσει νά μὴν εἶσαι δυστυχισμένη; ...

Eliza

τεχνητῆς νοημοσύνης

Πρὸς μεγάλη ἔκπληξη τοῦ δημιουργοῦ του, τὸ πρόγραμμα ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικά δημοφιλές. Οἱ χρήστες ἀναγνώριζαν κατανόηση καὶ ἐνδιαφέρον στὴν ἀνταπόκρισή του. Ὁ διάσημος μάλιστα ἀστρονόμος καὶ ἐκλαϊκευτὴς τῆς ἐπιστήμης Κάρλ Σαγκάν ὀραματίσθηκε τὴν τοποθέτηση τερματικῶν ὑπολογιστῶν σὲ κάθε γωνιά, κάτι σάν τοὺς τηλεφωνικούς θαλάμους, ὅπου μὲ ἓνα κέρμα θά μπορούσε κανεὶς νά παίρνει ψυχιατρικές συμβουλές ἀπὸ προγράμματα σάν τὸ Eliza².

Ἡ πρώτη ἔκπληξη εἶχε ἔλθει ἀπὸ τὴ γραμματέα τοῦ ἐργαστηρίου, ὅταν ὁ Weizenbaum τῆς ἔδωσε τὸ πρόγραμμα γιὰ νά τοῦ πεῖ τὴ γνώμη της. Μετά ἀπὸ σύντομη ἀνταλλαγὴ μηνυμάτων μὲ τὸ Eliza ἡ γραμματέας τὸν παρακάλεσε νά βγεῖ ἀπ' τὸ γραφεῖο καὶ συνέχισε τὴ «συνεδρία»...

Μάταια ὁ δημιουργὸς τοῦ προγράμματος προσπαθοῦσε νά ἐξηγήσει ὅτι αὐτὸ πού ἔμοιαζε μὲ εὐφυὴ συνομιλία δέν ἦταν τίποτε ἄλλο παρά μιὰ ἀκολουθία μαθηματικῶν διεργασιῶν³. Βλέποντας φυσιολογικούς ἀνθρώπους νά «ἀνοίγουν τὴν καρδιά τους σὲ ἓνα ἀνόητο μηχανήμα» καὶ νά τοῦ ἀποδί-

δουν καὶ θεραπευτικές ιδιότητες, ἄρχισε νά προβληματίζεται σοβαρά πάνω στὶς συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης. Αὐτὸς ὁ πρωτοπόρος τῆς τεχνολογίας πέρασε στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο καὶ ἔγινε σφοδρὸς πολέμιος τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης, θεωρώντας τὴν εἴσοδό της στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων «ἀργὸ δηλητήριον»^{16, 17}.

Ἦταν σάν νά καταφερε πολλά πράγματα. Ἦταν σάν νά προσπαθεῖς «νά συγκρατήσεις ἓναν πύραυλο μὲ τὰ χέρια!» Τὶς δεκαετίες πού ἀκολούθησαν ἡ τεχνητὴ νοημοσύνη εἰσέβαλε ἀκάθεκτη σὲ ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος.

Ἡ τεχνολογία πού τρέφεται μὲ τὴν πληροφορία

Ἦταν μιλάμε σήμερα γιὰ τεχνητὴ νοημοσύνη, ἐννοοῦμε τὴν προσομοίωση ἀπὸ τοὺς ὑπολογιστὲς τῶν βασικῶν στοιχείων τῆς ἀνθρώπινης νοημοσύνης: μάθηση (αὐτόνομη ἐν πολλοῖς συλλογὴ πληροφορίας καὶ κανόνων γιὰ τὴ χρήση της), σκέψη (χρησιμοποίηση κανόνων γιὰ τὴν ἐξαγωγή συμπερασμάτων), αὐτο-διόρθωση (μὲ τὴ βοήθεια ἐκτενέστερων πληροφοριῶν) καὶ παράλληλα, ➤

έπεξεργασία γλώσσας, όμιλία, άκοή, μηχανική όραση κ.ο.κ.

Ό Weizenbaum είχε ένοωματώσει στο Eliza λεξιλόγιο πού του είχε προμηθεύσει γνωστός του ψυχοθεραπευτής, μαζί με οδηγίες για τό πώς νά άποκρίνεται τό πρόγραμμα σέ κάθε περίπτωση. Τά σύγχρονα προγράμματα τεχνητής νοημοσύνης μαθαίνουν σχεδόν αυτόνομα από τήν άπειρία πληροφορίας πού κυκλοφορεί στο διαδίκτυο μέ τή βοήθεια έπαναστατικών νέων μεθοδολογιών («μεγάλα δεδομένα “big data”», «μηχανική ή βαθιά μάθηση», νευρωνικά δίκτυα κ.ο.κ.). Ό τεχνητή νοημοσύνη τρέφεται και γιγαντώνεται μέ τήν πληροφορία· ό,τι είναι τά καύσιμα για τήν ένεργεια, είναι ή πληροφορία γι' αυτήν!

Τί είναι λοιπόν ή παράδοξη αυτή τεχνολογία

πού έμπλουτίζει τήν καθημερινότητά μας μέ εκπληκτικές έφαρμογές, μέ άντάλλαγμα όμως τήν παραβίαση τής ιδιωτικότητας μας; Πού φιλοδοξεί νά δώσει χέρια και πόδια στους άναπήρους και μάτια στους τυφλούς, αλλά και νά διαβάσει τή σκέψη μας; Πού μέσα άπ' τίσ κάμερες άναγνώρισης προσώπου παρακολουθεί τούς κακούς, αλλά καταγράφει και τίσ κινήσεις τών καλών! Πού μάς δίνει άπεριόριστες δυνατότητες έπικοινωνίας, και συγχρόνως γεμίζει τίσ «τράπεζες δεδομένων» τών όλιγαρχών τής τεχνολογίας μέ τά προσωπικά μας δεδομένα;

Τί είναι ή τεχνητή νοημοσύνη; Προϊόν τής θεόδοτης άνθρώπινης δημιουργικότητας ή τής άνθρώπινης άλαζονείας; Μεγαλειώδες έπίτευγμα του άνθρώπινου πνεύματος ή δαιμονικό έργαλειό; Πανάκεια (φάρμακο πού θεραπεύει όλες τίσ ασθένειες) ή δηλητήριο;

Ίσως όλα αυτά μαζί, όπως συμβαίνει συνήθως μέ τά άνθρώπινα δημιουργήματα. Μόνο πού αυτή ή τεχνολογία αναβαθμίζει όλες τίσ γνωστές τεχνολογίες και φιλοδοξεί νά υποτάξει και τό πνεύμα.

Και τώρα επιδιώκει νά άποκτήσει και συ-

ναισθήματα, για νά γίνει πιο «άνθρώπινη» ή για νά μάς ξεγελάει πιο εύκολα! Είναι μέν μεγαλειώδης και γεμάτος μυστήριο ό συναισθηματικός κόσμος του άνθρώπου³, αλλά και εύάλωτος, όπως έδειξε και τό φαινόμενο Eliza⁴. Έπειτα υπάρχουν έφαρμογές, όπως ή άναγνώριση τών άνθρωπίνων συναισθημάτων, όπου ή τεχνητή νοημοσύνη μπορεί νά έχει ύψηλές επιδόσεις και νά άποδειχθεί ευεργετική, άν βεβαίως χρησιμοποιηθεί σωστά, όπως θά δούμε σέ μελλοντικά σημειώματα⁵. □

1. (α) «ELIZA effect», From Wikipedia, the free encyclopedia. (β) The ELIZA Effect, Episode 382. <https://99percentinvisible.org/episode/the-eliza-effect/transcript/>. (γ) “The computational therapeutic exploring Weizenbaum’s ELIZA as a history of the present” Caroline Bassett, AI & SOCIETY volume 34, pages803-812(2019).
2. Λίγες δεκαετίες άργότερα ή πραγματικότητα θά ξεπερνούσε τή φαντασία του, καθώς οι τηλεφωνικοί θάλαμοι θά έμπαιναν στήν... τσέπη μας υπό τή μορφή κινητών μέ άνεξάνλητες έφαρμογές, μεταξύ τών όποιων και τούς διαδόχους του Eliza, τά “chat-bots”, πρόθυμα νά συζητήσουν όποιοδήποτε θέμα μάς άπασχολεί σέ έπίπεδο άσυγκρίτως άνωτερο άπ' αυτό του Eliza!
3. Βλ. «Από τή συναισθηματική νοημοσύνη στή... συναισθηματική πληροφορική», «Ό Δράση μας», Ιαν. 2020· έπίσης στο ίδιο τεύχος, έπιστολή Π. Γρηγορίου: «Περί συναισθηματικής νοημοσύνης».
4. Δέν γνωρίζουμε σέ τί βαθμό τό σύνδρομο Eliza άντανακλά κάποιο έμφυτο χαρακτηριστικό του άνθρώπου ή τό γεγονός ότι γενεές γενεών μεγάλωσαν μέ παραμύθια πού άποδίδουν άνθρωπομορφικές ιδιότητες στα ζώα αλλά και σέ άψυχα άντικείμενα, κοδκλες κ.λ.π.
5. Οι προσπάθειες άνάπτυξης τής συναισθηματικής πληροφορικής μπορεί νά ταξινομηθούν σέ τρεις κατηγορίες: 1) Συστήματα τά όποια άνιχνεύουν τά συναισθήματα του άνθρώπου, 2) συστήματα τά όποια έπιδεικνύουν χαρακτηριστικά πού ένας άνθρωπος θά μπορούσε νά εκλάδει ως συναισθήματα και 3) συστήματα τά όποια συνδυάζουν νοητικά και συναισθηματικά έρεθίσματα στή λήψη άποφάσεων σέ άναλογία μέ τή συναισθηματική νοημοσύνη του άνθρώπου⁶.
6. “A Study of the State of the Art in Synthetic Emotional Intelligence In Affective Computing” S. E. Zohora et al, Intern J. of Synthetic Emotions · November 2016.

Ἄω τὰ κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά...

Ἦταν ἀπό
ἐκείνους
πού ἄδειαζαν

τὰ φλουριά ἀπό τίς κάσες
τους καί οἱ ἴδιοι κοιμοῦνταν
σάν ζητιάνοι. Πού τραβοῦσαν
μπροστά ἀκατάβλητοι, κι ἄς τούς
πρόδιδαν οἱ πιά στενοί συνεργάτες
τους. Πού δέν ἔπαυσαν νά κυβερνοῦν
τίς ὑποθέσεις τῆς πατρίδας, κι ἄς τούς
ἔβγαζαν στό περιθώριο οἱ εὐεργετούμενοι.
Πού ρίχτηκαν πανοικεί στή φωτιά τῆς μάχης, κι
ἄς ἄφηναν ἀμετάκλητα τιμές κι ἀξιώματα, ἀσφάλεια
κι ἓνα μέλλον λαμπρό.

Ἀλέξανδρος καί Δημήτριος Ὑψηλάντης, δύο ἀπό τὰ
ἑπτὰ παιδιά τῆς Ἐλισάβετ καί τοῦ Κωνσταντίνου, ἀπό γενιά
ἀρχοντική ποντιακή, πού οἱ ρίζες της πᾶνε πίσω ὡς τὰ μέσα
τοῦ 9ου αἰ. μ.Χ. Ὅταν ὁ πατέρας πέφτει στή δυσμένεια τῶν
Τούρκων, ἡ οἰκογένεια καταφεύγει στήν Πετρούπολη.

Ὁ Ἀλέξανδρος στά δεκαοκτώ του ὑπηρετεῖ ἤδη ὡς λοχαγός στήν
αὐτοκρατορική φρουρά. Κατακτᾷ ταχύτατα τόν βαθμό τοῦ συνταγμα-
τάρχη καί λίγο ἀργότερα διορίζεται ὑπασπιστής τοῦ τσάρου. Συμμε-
τέχει στό Συνέδριο τῆς Βιέννης τό 1814-15, ὅπου καί ὑπερασπίζεται
τήν ἑλληνική ὑπόθεση. Τό 1820, ἀπεσταλμένος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας
ὁ Ἐμμανουήλ Ἐάνθος τοῦ ζητᾷ νά ἀναλάβει τήν Ἀρχή, κι ὁ Ἀλέξανδρος
ἀφοσιώνεται στό ἱερό του ὄραμα, τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας. Τοῦ δί-
νεται τό ψευδώνυμο «Καλός» καί ὑπογράφει κρυπτογραφικά μέ τὰ
ἀρχικά Α.Ρ.

Ἡ μάνα Ἐλισάβετ διαθέτει ὄλο τό θησαυρισμένο βίος της, 5.000.000

γρόσια¹, καί δίνει τήν εὐχή της σιούς γιούς της. Κι ὅταν ἀργότερα — μέσα ἀπό πολλές περιπέτειες καί μέ πλαστό διαβατήριον — ὁ Δημήτριος πᾶρει μαζί του καί 300.000 γρόσια ἀπό τήν προίκα τῆς ἀδερφῆς τους Μαρίας, ἐνῶ θά μεταφέρει κρυφά καί τό πολυπόθητο γιά τόν Ἄγωνα τυπογραφεῖο.

Πολλοί, σύγχρονοί τους καί μεταγενέστεροι, φιλοδόξησαν νά γίνουν βιογράφοι τους. Ἀνάμεσά τους ὁ Ἰωάννης Φιλήμων, αὐτόπτης, αὐτήκοος καί συνεργάτης τους, καί ὁ Ἀναστάσιος Γούδας, πού ζεῖ τά παιδικά του χρόνια στή φωτιά τῆς Ἐπανάστασης.

Ὁ Ἰ. Φιλήμων² (1798-1874) στό ἔργο του «Δοκίμιον ἱστορικόν περί τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως», καταγράφει τή μετάβαση τοῦ Ἐμμ. Ξάνθου στήν Πετρούπολη στόν Ἄλ. Ὑψηλάντη:

«Πόθεν εἴσθε καί πῶς ἦλθατε εἰς τήν Πετρούπολιν; — Εἶμαι ἐκ τῆς Πάτρως καί ἦλθον ἐδῶ δι' ἐμπορικός ὑποθέσεις».

«Πῶς περνοῦν οἱ ὁμογενεῖς εἰς τήν πατρίδα σας καί εἰς τά ἄλλα μέρη ἀπό τήν τουρκικήν τυραννίαν; — Πανταχοῦ ἡ τυραννία τῶν Τούρκων κατήντησεν ἀνυπόφορος».

«Πῶς δέν προσπαθοῦσιν ἢ νά ἐλευθερωθῶσιν, ἢ νά ἐλαφρώσωσι τοῦλάχιστον τόν ζυγόν των; — Μέ ποῖα ὅμως μέσα καί μέ ποίους ὁδηγούς, ἀφ' οὔ ἔμειναν ἐγκαταλελειμμένοι ἀπό ἐκείνους, ὅσοι ἤμπορουν νά τοὺς ὁδηγήσωσι; ἀφ' οὔ οἱ τοιοῦτοι καταφεύγωσιν εἰς ξένους τόπους, καί ἀφίνωσιν ὀρφανούς τοὺς ὁμογενεῖς των; Ὁ αἰμίμητος πατήρ σας κατέφυγεν ἐδῶ, καί ὁ Καρατοᾶς εἰς τήν Ἰταλίαν. Ὁ κόμης Καποδίστριας ὑπηρετεῖ τήν Ῥωσσίαν, καθὼς καί ἡ ἐκλαμπρότης σας, χάσαντες ὑπέρ αὐτῆς καί τήν δεξιάν χεῖρά σας. Ὁμοίως καί ἄλλοι πολλοί ὁμογενεῖς καταφεύγοντες εἰς τήν Εὐρώπην, μένουσιν ἐκεῖ καί ὀλίγον φροντίζουσι διά τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφοὺς των».

«Ἄν ἐγνώριζον, ὅτι οἱ ὁμογενεῖς μου εἶχον ἀνάγκην ἀπό ἐμέ καί ἐστοχάζοντο, ὅτι ἤμπορουν νά συντελέσω διά τήν ἐλευθερίαν των, σέ λέγω ἐντίμως, κύριε Ξάνθε, ὅτι μετά προθυμίας ἤθελον κάμει κάθε θυσίαν καί τῆς καταστάσεώς μου καί τοῦ ἑαυτοῦ μου. — Δότε με, Πρίγκιψ, τήν χεῖρά σας εἰς βεβαίωσιν, ὅσων μέ εἶπατε. (Δοθείσης δέ αὐτῆς, ἐξηκολούθησεν ὁ Ξάνθος): Σᾶς λέγω λοιπόν, ὅτι δέν ἦλθα εἰς τήν Πετρούπολιν δι' ὑποθέσεις ἐμπορικός, ἀλλά δι' ἄλλην σημαντικωτάτην αἰτίαν...».

Ἐπανελθὼν δέ τῇ ἐπιούσῃ ὁ Ξάνθος, ἐξηγήθη καθαρῶς περί τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, καί τήν ἀρχηγίαν τῆς Ἐταιρίας προσφέρων τούτῳ προσεῖπε τοὺς ἀκολουθούτους λόγους: «Ὁ Θεός, Πρίγκιψ, σᾶς προσκαλεῖ νά ὁδηγήσητε τόν λαόν αὐτοῦ, τόν νέον Ἰσραήλ, εἰς τήν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὁ Θεός εὐλογεῖ ἤδη ἄνωθεν τήν ἀρχηγίαν, τήν ὁποίαν σᾶς προσφέρει τό ἔθνος»³.

Ὁ ἄλλος
πῶς ἔλατο
τὸ ἔργον

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὡς «Γενικός Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς» θά ἐπιτελέσει σέ λίγους μόλις μήνες τεράστιο ἔργο. Αναδιοργάνωσε τίς Ἐφορεῖες τῆς Φιλικῆς, ἵδρυσε τή Φιλόμουσο Γραμμική Ἐμπορική Ἐταιρεία γιά τήν περαιτέρω ἐξεύρεση πόρων γιά τόν Ἀγώνα, συντόνισε ἀντιθέμενες ἀπόψεις, ἐξασφάλισε συμμάχους, συνέταξε Σχέδια ἀγώνα. Καί ἔσπευσε νά κηρύξει τήν Ἐπανάσταση στίς παραδουναβίες ἡγεμονίες Μολδαβία καί Βλαχία μέ τήν προκήρυξή του «Μάχου ὑπέρ Πίστεως καί Πατρίδος», γιατί κατανούσε ἄριστα ὅτι δέν ἔπρεπε νά χαθεῖ καιρός. Ἀπό τή μιᾶ ἢ καιροσκοπική πολιτική τῆς Εὐρώπης, ἡ διαρροή τοῦ μυστικοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, οἱ πληροφορίες γιά τά ἐπικείμενα μέτρα ἐξόντωσης τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, οἱ φθίνουσες πιά δυνάμεις τοῦ ἀντάρτη Ἀλῆ πασᾶ πού κρατοῦσε σέ περισπασμό τήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία, κι ἀπό τήν ἄλλη ὁ γενικευμένος ἐπαναστατικός ἀναβρασμός, ὅλα ἔδειχναν ὅτι κάθε καθυστέρηση θά ἀκύρωνε ἀνεπιστρεπτι τήν πιθανότητα νά ἐπικρατήσῃ ἡ Ἐπανάσταση.

Βιογράφος τῶν Ὑψηλάντων καί ὁ Ἀναστάσιος Γούδας⁴ (1816-1882) στό ἔργο του «Βίοι Παράλληλοι» ἀναφέρει ἕνα σιγμιότυπο ἀποκαλυπτικό γιά τήν ἀφιλοκέρδεια καί τή σκληραγωγία τοῦ Δημητρίου. Οἱ ἰατροί τοῦ στρατοῦ Χορτάκης καί Ὀλύμπιος ὑπέφεραν ἀπό τήν ἔλλειψη κλινῶν καί σκηνωμάτων...

«Μετά τινα ἐν βροχερῇ ἡμέρᾳ ὁδοιπορίαν ἀπεφάσισαν ν' ἀπέλθωσιν εἰς τοῦ ἀρχιστρατήγου καί νά παραπονεθῶσιν· εὐρόντες δ' αὐτόν μέν σταυροποδητή καθήμενον ἐπὶ ψάθης καί τινάσσοντα τὰς φθείρας τοῦ περιλαιμίου του εἰς τήν πυράν· τοὺς δέ ὑπασπιστάς του, στεγνώνοντας εἰς αὐτήν τήν κατάβρεκτον καπόταν τοῦ ἀρχιστρατήγου, τήν χρησιμεύουσαν ὡς γνωστόν τότε καί ὡς στρωμνήν καί ὡς ἐφάπλωμα, ὑπὸ τοσαύτης αἰδοῦς κατελήφθησαν, ὥστε οὔτε λέξιν εἶπον περὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἐπισκέψεώς των καί ἀπέδωκαν αὐτήν εἰς ἕτερόν τι»⁵.

Χωρίς τήν ἐτοιμότητα τοῦ Δημητρίου νά ἀναχαιτίσῃ τόν Δράμαλη, τό Ναύπλιο καί μαζί του πιθανόν ἡ Πελοπόννησος θά εἶχαν περιέλθει στά χέρια τοῦ πασᾶ. Χωρίς τήν ἀψηφισιά του νά ἀνακόψῃ τήν πορεία τοῦ Ἱμπραήμ στους Μύλους, ὅλος ὁ Μοριάς θά εἶχε γίνει ἀποκαΐδια. Χωρίς τήν ἐντιμότητά

του στην τήρηση τῶν ὄρων παράδοσης, οἱ Ἕλληνες θά συναντιοῦσαν περισσότερο ἐμπόδια στην κατάληψη τῶν φρουρίων. Χωρίς τήν ἀνυποχώρητη ἐπιμονή του στην ἀποχώρηση τῶν Τούρκων μετὰ τήν ἡττα τους στην Πέτρα, τήν τελευταία μάχη τοῦ Ἀγῶνα, ἡ Στερεά δέν θά ἔχε ἀδειάσει ἀπό ἐκείνους, κι ὁ Καποδίστριας ἴσως καί νά μὴν τήν κατοχύρωνε ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Οἱ δύο ἀτάδελφοι πρίγκιπες ἦταν ἀπό ἐκείνους πού μεγάλοι ὄντες περιφρονήθηκαν ὡς μετριότητες, ἀλλά πού ἡ δίκαιη νομοτέλεια τῆς ἱστορίας τούς ἔβαλε νά ἀνοίγουν καί νά κλείνουν τήν αὐλαία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Δική τους ἦταν ἡ πρώτη καί ἡ τελευταία μάχη.

Ἔσπερος

1. Περίπου 100.000 χρυσές λίρες Ἀγγλίας.
2. Βασιλείου ἢ Βασιλειάδης τό οἰκογενειακό του ὄνομα. Σπούδασε στή Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή καί ἐργάστηκε ὡς τυπογράφος στό πατριαρχικό τυπογραφεῖο. Διαφεύγοντας τίς σφαγές πού ἐξαπέλυσε ὁ σουλτάνος μετὰ τήν ἔκρηξη τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, κατέφυγε στην Πελοπόννησο. Πῆρε μέρος σέ πολλές καί παράτολμες ἐπιχειρήσεις, καί διετέλεσε γραμματέας τόσο τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη ὅσο καί τῆς κυβέρνησης. Κυρίως ὅμως ἔγινε γνωστός ἀπό τό περισπούδαστο ἱστορικό του ἔργο γιά τή Φιλική Ἐταιρεία καί τήν Ἐπανάσταση.
3. **Ι. Φιλήμων** (1859). *Δοκίμιον ἱστορικόν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τ.1ος, σελ. 31-32. Ἀθῆναι: Π. Σούτσα & Α. Κτενᾶ.
4. Ἴατρος καί λόγιος, πρῶτος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, συγγράφει τό ὀκτάτομο ἔργο «Βίοι Παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν» μέ ἱστορικό ὕλικό πού συλλέγει μέ τή συνδρομὴ τῶν οἰκογενειῶν τῶν βιογραφουμένων. Ἡ κατάταξη τῆς ὕλης εἶναι θεματική. Τό ἔργο του διασώζει πολὺτιμες πληροφορίες γιά τή νεότερη ἑλληνική ἱστορία καί περιστατικά ἀγνωστα ἀπό ἄλλοῦ.
5. **Α. Γούδας** (1874). *Βίοι Παράλληλοι*, τ. Σ' σελ. 47. Ἐν Ἀθήναις: Ν. Γ. Πάσσαρη.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΡΑ καί μέ e-banking

Μπορεῖτε νά τακτοποιήσετε τή συνδρομή σας στό Περιοδικό «Ἡ Δράση μας» καί ἠλεκτρονικά, ἀκολουθώντας τά παρακάτω βήματα:

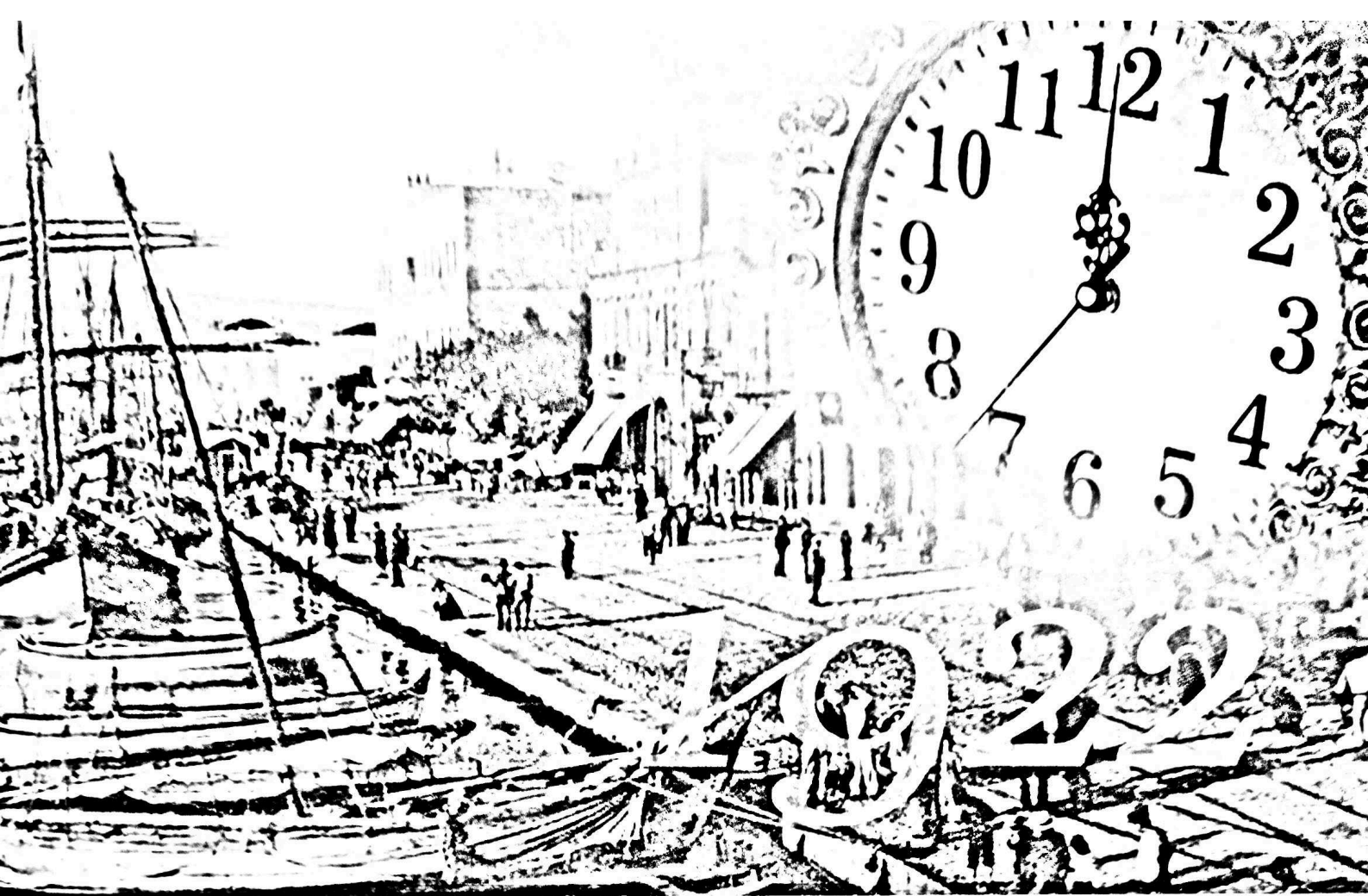
- 1) Τηλεφωνεῖτε στά γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (210.3617566) γιά νά λάβετε τό IBAN τοῦ λογαριασμοῦ στην ALPHA BANK μέ ἐπωνυμία «Ὁ Μέγας Βασίλειος».
- 2) Ἐξοφλεῖτε ἠλεκτρονικά τή συνδρομή σας, γράφοντας στά σχόλια τό ὀνοματεπώνυμό σας καί προθεῖτε τό καταθετήριο τῆς τράπεζας στό mail τοῦ περιοδικοῦ (pedrasis@otenet.gr).
- 3) Στή συνέχεια τό γραφεῖο θά προωθήσει στό mail σας τήν ἀπόδειξη τῆς συνδρομῆς.

Σημ. Ἐάν ἐξοφλεῖτε συνδρομὴ τρίτου προσώπου, στά σχόλια θά γράψετε τό ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ.

ΠΡΟΣΟΧΗ

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν πληρωμὴ τῆς συνδρομῆς σας καί τήν ἀποφυγὴ λαθῶν εἶναι νά ἀποστείλετε τό καταθετήριο τῆς τράπεζας.

Τό περιοδικό δέν φέρει καμία εὐθύνη, ἂν ὁ συνδρομητῆς παραλείψει κάποιο ἀπὸ τά παραπάνω βήματα.

ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ ΠΡΙΝ ΤΟ ΤΕΛΟΣ

Η πρωτοχρονιά του 1922 στην Ίωνία των Ελλήνων

Τήν Πρωτοχρονιά του 1922 ή τραγωδία του Έλληνισμού της Μικρᾶς Ἀσίας βρίσκεται σέ κορύφωση. Γιά τελευταία φορά ἡ Ίωνία τῶν Ἑλλήνων γιορτάζει τήν Πρωτοχρονιά. Ὅπως γράφει ὁ Ἡλίας Βενέζης: «Ἡ καταγίδα, ἡ καταστροφή πλησίαζαν. Ἐμεῖς ἤμαστε τότε σχεδόν παιδιά, δέν εἶχαμε νοῦ καί μάτια νά δοῦμε. Ἀλλά οἱ πατέρες μας, πού εἶχαν καί τά δυό, δέν ἤθελαν νά δοῦν. Δέν εἶχαν μήτε φαντασία. Ἡ ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων συνεχιζόταν μέσα σέ μίαν ἀτμόσφαιρα εὐφορίας – πού εἶναι χαρακτηριστική τῶν ἀπελπισμένων καταστάσεων...»¹.

Ὅλα ἔγιναν ὅπως κάθε χρόνο στή «Βασιλίδα τῆς Ίωνίας» καί τά περὶχωρά της, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι τό 1922 θά ἀνατείλει μιά χρονιά πού θά φέρει υγεία, εὐτυχία καί εὐημερία. Μόνο στό παρασκήνιο τοῦ παγκόσμιου θεάτρου οἱ «σκηνοθέτες» τῆς ἐπερχόμενης καταστροφῆς ἤξεραν ὅτι πρόκειται γιά τήν τελευταία πρωτοχρονιά τῶν Ἑλλήνων στή Μικρά Ἀσία.

Τό τελευταῖο, βέβαια, ἐπίσodio τῆς τραγωδίας θά παιχτεῖ «ἐπί σκηνῆς» τόν Αὐγούστο τοῦ ἴδιου ἔτους...

Ἐκατό χρόνια κλείνουν φέτος ἀπό τήν τελευταία πρωτοχρονιά τῆς Μικρα- ➤

σίας, τήν πρωτοχρονιά τοῦ μοιραίου ἔτους 1922, καί ἡ μνήμη μας γυρίζει σέ παραδείσους χαμένους, ἀλλά ὄχι ξεχασμένους: τό Αἶβαλί, τά Ἀλάτσατα, τό Ἀδραμύτιο καί τό Αἰδίνι, τά Βουρλά, τό Δικελί, τήν Ἐφεσο καί τόν Τσεσμέ, τή Μενεμένη καί τά Μουδανιά, τό Μαρμαρίσι καί τά Μοσχονήσια, τήν Προῦσα, τήν Πάνορμο καί τήν Πέργαμο, τή Σινώπη, τή Σαμψούντα καί τήν Τραπεζούντα, τίς Φώκαιες καί τή Σμύρνη, τό «Διαμάντι τῆς Ἀνατολῆς», τό «Στέμμα τῆς Ἰωνίας», τήν «πόλη τοῦ θρύλου καί τοῦ πόνου»...

Ὁ Γ. Φρυγανάκης περιγράφει: «Ἡ Σμύρνη ὑποδέχεται τήν Πρωτοχρονιά τοῦ '22 μέ εὐχές στά ἀρμενικά, τά ἰταλικά, τά ἀγγλικά, τά γαλλικά, τά ὀλλανδικά καί κυρίως στά ἑλληνικά, ἀφοῦ ἡ συντριπτική πλειοψηφία εἶναι Ἑλληνας. Ἡ Σμύρνη μέ τά τριάντα σχολεῖα, μέ τά τέλεια ὀργανωμένα νοσοκομεῖα, μέ τά δραστήρια φιλανθρωπικά τῆς ιδρύματα, μέ τούς δημιουργικούς πνευματικούς συλλόγους τῆς... καί προπαντός ἡ ὄνειροπόλα Σμύρνη μέ τόν ἀπελευθερωτικό ἑλληνικό στρατό καί μέ τίς δεκαἕξι πανέμορφες ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τῆς ὑποδέχεται τόν Αἰ-Βασίλη καί τόν καινούριο χρόνο...

Ἡ μητρόπολη Ἁγία Φωτεινή λαμποκοπᾷ μέσα κι ἔξω. Ὁ ἐπιβλητικός μητροπολίτης Χρυσόστομος μέ τά χρυσά ἄμφια καί τήν πατερίτσα του ἀστράφτει σάν ἀληθινός βυζαντινός αὐτοκράτορας πάνω στό θρόνο του. Τό βλέμμα του ὁμως εἶναι βυθισμένο στοχαστικά καί ἀνήσυχτα στό μέλλον. Λαλεῖ χαρμόσυνα τό πανύψηλο καμπαναριό τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, καθώς τό μεγάλο βαυαρικό ρολόι του δείχνει ἀκριβῶς 12 κι ἀντιλαλοῦν οἱ καμπάνες τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἀπ' τήν πόλη καί τά μαγευτικά περὶχωρά τῆς».

Βέβαια, «κάθε παλιά Σμυρνια, τήν παραμονή στόν ἔσπερινό, ἔστειλε στόν ἐφημέριο τῆς ἐνορίας τό κόνισμα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μέ τόν ἄρτον γιά τό Ὑψωμα. Καί τήν ἄλλη μέρα, ζωλεῖτουργα ὁ παπᾶς ἤθελε νά πάει στό σπίτι νά ψάλει τό Ἀπολυτίκιον καί τό Μεγαλυνάριον τοῦ Ἁγίου: «Τόν οὐρανοφάν-

τορα τοῦ Χριστοῦ...». Ἡ νοικοκυρά κρατοῦσε μία ἄσπρη πεισέτα ἀνοιχτή καί ὁ παπᾶς βαιοῦντας τόν ἄρτον τόν ὕψωνε ἐκ τρίτου ἀναφωνῶν: «Μέγα τό ὄνομα...». «Τῆς Ἁγίας Τριάδος», συμπλήρωνε ἡ οἰκοδέσποινα. «Πάτερ ὅσιε, βοήθει τούς δούλους σου», ξανάλεγε ὁ παπᾶς κι ἔκοβε ἀνάλογες μερίδες, εὐλογία γιά τούς ἐορτάζοντας.

Στό Γιαμανλάρ Ντάγ τό πρωί τῆς πρωτοχρονιάς, ὅταν ζυπνοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, συνήθιζαν νά κοιτάζουν τό βουνό γιά νά εὐχηθοῦν: «Νά εἶναι στερεωμένοι ὄλο τό χρόνο». Ἄν τό βουνό ἦταν χιονισμένο, αὐτό σήμαινε ὅτι ὁ χρόνος θά τούς ἦταν εὐτυχημένος...»².

Παρόμοιες σκηνές ἐκτυλίσσονταν παντοῦ...

Στήν Κρήνη (Τσεσμές), μετά τό κόψιμο καί τό μοίρασμα τῆς πίτας, ἄφηναν ὅλα τά κομμάτια τῆς πάνω στό τραπέζι μαζί μέ γλυκά καί νερό, γιά νά κατέβει τή νύχτα ὁ Αἰ-Βασίλης νά φάει καί νά ξεδιψάσει³. Ἐπίσης, ἔσφαζαν στό κατώφλι τῆς πόρτας μία κότα ἢ ἕνα διάνο «γιά τό καλό»⁴.

Στήν Κίο τῆς Βιθυνίας, τήν παραμονή τῆς Πρωτοχρονιάς ὁ νοικοκύρης κάρφωνε ἕνα κλαδάκι ἐλιᾶς πάνω στή βασιλόπιτα, πού ἀκουμποῦσαν ὄρθια στόν τοῖχο καί λειτουργοῦσε ὡς εἰδώλιο τοῦ Αἰ-Βασίλη. Πάνω στό κλαδάκι ὅλα τά μέλη κρεμοῦσαν τά χρυσά τους (βραχιόλια, ἀλυσίδες, σκουλαρίκια, δακτυλίδια κ.α.) καί τά ἄφηναν ἐκεῖ ὅλη τή νύχτα, γιά νά τούς φέρι ὁ Αἰ-Βασίλης εὐτυχία⁵.

Στόν Πόντο τοποθετοῦσαν στό εἰκονοστάσι ἕξι κλαδιά ἐλιᾶς καί ἕξι δάφνης μέ τήν εὐχή: «ἦρθε καλοχρονιά, ἄς πάει κακοχρονιά». Στή Σινώπη, εἰδικότερα, κάθε Πρωτοχρονιά κάρφωναν πάνω ἀπό τό τζάκι ἕνα νέο κλαδί ἐλιᾶς, γιά νά τούς δίνει νέα ζωή⁶.

Στά Κοτύωρα καλό σημάδι γιά τήν οἰκογένεια ἦταν νά πέσει τό νόμισμα στήν Παναγία, πού τῆς «μελετοῦσαν» καί τό πρῶτο κομμάτι⁷.

Στήν Κασταμονή, τήν παραμονή τῆς Πρω-

τοχρονιας οι νοικοκυρες, εκτος απο τη βασιλοπιτα, ετοιμαζαν και τον αιθασιλιωτικο χαλβα και μαλιστα με ιδιαίτερη φρονιδα, γιατι απο την επιτυχια του εξαρτουσαν την τυχη της χρονιας. Μετα τον εσπερινο, τεσσερις ομαδες μαθητων με λευκους χιτωνες, γαρνιρισμενους με θαλασσι χρωμα και με πολυχρωμα φαναρακια στα χερια επισκεπτονταν ολα τα σπιτια. Τα κερασματα ηταν ρακι και μεζεδες για τους μεγαλους και ξηροι καρποι η φρουτα για τους μαθητες. Με τα χρηματα που εισεπρατταν κλυπταν εξοδα του σχολειου...⁸.

Γραφει ο Γ. Φρυγανακης: «Ετσι εγιναν ολα, οπως καθε χρονο, την Πρωτοχρονια του 1922. Ομως, μηπως δε σταυρωσαν την πιτα “τρις” με το μαχαيري; Μήπως δε “μελετησαν” σωστα τα κομματια της; Μήπως δεν πατησαν σωστα πανω της τη σφραγιδα και ο δικεφαλος αποτυπώθηκε μονοκεφαλος η ακεφαλος; Μήπως το “φλουρακι” το κερδισε το τουρκάκι που παραστεκόταν η του το “μαρτύρησε” το πονηρο φραγκάκι; Μήπως δεν πέτυχε ο αιθασιλιωτικος χαλβας της Κασταμονιτισσας; Μήπως ξεχασαν να ανανεωσουν τα παλια κλαδια ελιās και δάφνης στα εικονοστάσια τους; “Η μήπως το πρωι της Πρωτοχρονιας του ‘22 πυκνη ομίχλη εκρυβε τη θεα του αχιονιστου Γιαμανλάρ Ντάγ;

Δέν μπορεϊ, κάποιο κακό σημάδι θά ειδαν οι Μικρασιάτες την παραμονή η άνήμερα της Πρωτοχρονιας!...».

Από κείνη την τραγική χρονιά οι Μικρασιάτες πρόσφυγες αρχισαν να μετρούν τα χρόνια με δύο

αφειηριες. Με τη γεννηση του Χριστου και με τη χρονιά της καταστροφής, που αφάνισε τους περισσοτερους και ξεριζωσε τους υπόλοιπους από τα χώματα όπου για τριάντα ολόκληρους αιώνες ζούσαν και δημιουργούσαν έργα θαυμαστά.

Γι’ αυτό και η βασιλόπιτά τους ουσιαστικά ηταν συνδυασμός του «έορταστικοῦ» άρτου και του «μελίπηκτου», των αρχαίων προσφορών προς τους θεούς και προς τους νεκρούς αντίστοιχα!... “Ετσι άκόμα και σήμερα σε πολλές περιοχές φτιάχνουν μία βασιλόπιτα “ανεβατή”, αφιερωμένη στο Χριστό, τον Άϊ-Βασίλη και τους οικείους, και μία “λειπανάβατη”, αφιερωμένη στους νεκρούς τους, θαμμένους και άταφους.

Και τα προσφυγικά τους κάλαντα⁹ ηταν πονεμένα, αλλά όχι και απελπισμένα:

«Αρχιμηνιά κι αρχιχρονια / δέν εχομε παρηγοριά /
κι αρχή καλός μας χρονος / εξορίστηκε ο κόσμος. /
Κι εκεί που ηρτε ο Χριστός / ηρτε κεμαλικός στρατός /
μές στή Μικρά Άσια / και μās καναν εξορία. / Και
που νά στήσουμε φωλιά / ώσαν τα ερημα πουλιά. /
“Ολοι μās κυνηγοῦνε / και δε θένε νά μās δοῦνε. /
Στήν Πόλη στήν Άγια Σοφιά / θά στήσουμε καμπάνες /
νά βγοῦν τα μισοφέγγαρα / νά στηριχτοῦν λαμπάδες /
νά βγοῦν οι Τουρκοι απ’ τα τζαμιά / νά φύγουν κι οι χοτζάδες /
νά ρθουν τα ελληνόπαιδα / με τους Πατριαρχάδες. / Τότες θά εχομε ελπίδα / πώς θά
πάμε στήν πατρίδα. /

Και του χρόνου εις ετη πολλά!»

π.

1. **Ήλιος Βενέζης**, *Μικρασία Χαίρε*, σελ. 37-38.

2. **Δημ. Λουκάτος**, *Το εθιμο της Βασιλόπιτας*, Μικρασιατικά Χρονικά, Τόμος Γ, σελ. 121.

3. **Δημ. Λουκάτος**, *οπ.π.*, σελ. 123.

4. **Γεώργιος Μέγας**, *Ελληνικαι έορται και εθιμα λαϊκής λατρειας*, Αθήνα 1956, σελ. 61.

5. **Δημ. Λουκάτος**, *οπ.π.*, σελ. 124.

6. **Γεώργιος Μέγας**, *οπ.π.*, σελ. 72.

7. **Γεώργιος Μέγας**, *οπ.π.*, σελ. 70.

8. **Λύσανδρος Θεοδωρίδης**, *Η Παραμονή του Αγίου Βασιλείου εις Κασταμονήν*, Μικρασιατικά Χρονικά, τόμος Β' σελ. 172.

9. Προσφυγικά κάλαντα από την Π. Φώκαια της Μ. Ασίας, της Ίωνικης Δωδεκαπόλεως, καταγραφή **Μέλπωσ Μερλιέ**, 1930.

Ἄω Τά κόκκαλα βγαλμένη Τῶν Ἑλλήνων Τά ἱερά...

Μετά τήν ἥρωική ἔξοδο τοῦ Μεσολογίου, ἡ Ἐπανάσταση κινδύνευε νά σβήσει στή Στερεά. Ὁ Καραϊσκάκης, ἀπομονωμένος ἀπό τήν ἐπαναστατική κυβέρνηση ἐξαιτίας τοῦ διχασμοῦ, δέν μπορούσε πλέον νά στέργει τούς Ἕλληνες διαιρεμένους. Ζητᾶ τήν ὑποστήριξη τοῦ Κολοκοιτρώνη, καί ἡ κυβέρνηση τοῦ ἀναθέτει τήν ἀρχιστρατηγία τῆς Στερεᾶς. Τήν ὥρα ἐκείνη ἦταν ὁ ἀρχηγός πού συγκέντρωνε τίς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων. Καταφρονημένος ἀπό τή γέννησή του, ἀνυπότακτος κλέφτης ἀπ' τά μικρά του χρόνια, ἔζησε τό ἀνάλγητο πρόσωπο τῆς σκλαβιάς κοντά στόν Ἄλῃ πασᾶ καί σπούδασε τήν ψυχολογία τοῦ πολεμιστῆ πάνω στήν ἴδια τή φωτιά τῆς μάχης. Τό ὄνομά του τό ἔτρεμαν οἱ Τοῦρκοι.

Μέ τήν ἀναγόρευσή του ὡς ἀρχιστρατήγου, ἀναχωρεῖ ἀπό τό Ναῦπλιο, συγκεντρώνει μέ χίλια θάσανα μιᾶ ἀξιόλογη δύναμη ἀνδρῶν, συγκροτεῖ στρατόπεδο στήν Ἐλευσίνα κι ἐτοιμάζεται νά ἀντιμετωπίσει τόν Κιουταχῆ καί τά κανόνια του καί τίς ἀτέλειωτες ἐφεδρεῖες του σέ στρατό καί πολεμικά μέσα. Κι ἐπειδή βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἀντιμετωπίσει κατά μέτωπο τά πολυπληθέστατα στρατεύματα τῶν Τοῦρκων, πού διαρκῶς ἀνανεώνονται, ἀποφασίζει μέ κυκλοτερεῖς κινήσεις νά τούς ἀποστερεῖ ἀπό κάθε ἀνεφοδιασμό. Τό χειμῶνα τοῦ 1826-'27 οἱ ἐπιχειρήσεις πού διεξάγει εἶναι ἀλλεπάλληλες καί συχνά παράτολμες, ἐνῶ οἱ ἐκθαμβωτικές νίκες του ἀνατρέπουν τήν κατ'ἀσπασίαν στή Στερεά καί πανικοβάλλουν τούς Τοῦρκους.

Μιά τέτοια παράτολμη ἐπιχείρηση διεξάγει στίς 20 Ἰανουαρίου, στήν προσπάθειά του νά ἐνισχύσει τούς 300 μόλις Ἕλληνες πού κρατοῦσαν τό Δίστομο καί πού πολεμοῦνταν ἀπό 4.000 πεζούς καί 500 ἵππεῖς μέ

«Οἱ Τοῦρκοι κοιμῶνται
ρόχαλιζόντες...»

ἐπικεφαλῆς τὸν ἔμπειρο σιὰ πολεμικά Όμέρ πασά τῆς Καρύστου. Ὁ Καραϊσκάκης ξεχωρίζει πεντακόσιους συντρόφους του, στέλνει σιὸ Δίστομο πεζοπόρο νὰ μηνύσει σιούς Ἕλληνες νὰ εἶναι ἔτοιμοι μέσα σιὴ νύχτα καὶ νὰ βγοῦν κατὰ τῶν Τούρκων μόλις ἀκούσουν συμπλοκή, καὶ γιὰ νὰ ἀναγνωρίζονται μετὰξὺ τους, δίνει τὸ μυστικὸ σύνθημα «Λύκος».

Τὸ περιστατικὸ ἀφηγοῦνται μετὰξὺ ἄλλων ἐκτενῶς ὁ γραμματεὺς του Δημήτριος Λινιάν σιὴ Βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη¹, καὶ ὁ Χρυσιόφορος Περραιβὸς σιὸν δεῦτερο τόμο τῶν Ἀπομνημονευμάτων Πολεμικῶν, ἀπ' ὅπου καὶ τὰ ἐπόμενα ἀποσπάσματα². Τὰ δύο ἔργα πρωτοεκδίδονται ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση.

Κατὰ τὴν πέμπτην ὥραν τῆς νυκτός διαβάς ἀπὸ τὴν σχιστὴν ὁδόν, [...] ἀνήλθεν εἰς τὸ πλησίον ὄρος, ὅπου καθίσας μικρὸν δι' ἀναψυχὴν, καὶ συνάθροισιν τῶν στρατιωτῶν, ἐθεώρει τὰς παρακειμένας σκηνάς, καὶ φῶτα τοῦ ἐχθροῦ, ὡς τόπους χιονισμένους, καὶ φωτοχύτους Γαιολόφους· ἀναστάς ἔπειτα ὠμίλησε πρὸς τοὺς συντρόφους ὡς ἐφεξῆς.

«Σύντροφοι! σεῖς βλέπετε φανερά πόσῃν περιφέρειαν βαστᾶ τὸ Ὀθωμανικὸν στρατόπεδον· ἂν ἡμεῖς αποφασίσωμεν νὰ διαβῶμεν ἢ ἐκ δεξιῶν, ἢ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἔμβωμεν εἰς τὸ Δίστομον, θὰ κοπιάσωμεν πολὺ ἐξ αἰτίας τοῦ διαστήματος, τῆς κακοτοπίας, τῆς λάσπης, καὶ τῶν διαφόρων φυλακῶν· κρίνω λοιπὸν συμφερότερον, καὶ ἐνδοξότερον ν' ἀπεράσωμεν ἀπὸ τὴν μέσῃν τῶν σκηνῶν, καὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν· ταύτην τὴν στιγμὴν, οἱ περισσότεροι καὶ ἀξιότεροι Τούρκοι κοιμῶνται ῥοχαλίζοντες· ἂν ἀπαντήσωμεν καὶ μερικοὺς ἐξύπνους, τοὺς σκοτῶνομεν, ἔωσοῦ νὰ ἐξυπνήσουν, καὶ μάθωσι τὸ συμβάν οἱ ἄλλοι, ἡμεῖς θὰ εἴμεθα εἰς τὸ Δίστομον· στοχασθῆτε ὅμως πόσῃν τιμὴν μᾶς προξενεῖ μία τοιαύτη πράξις, καὶ πόσον τρόμον μέλλει νὰ σπείρῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐχθρῶν· τέλος πάντων, τὰ ὅσα σᾶς εἶπα τὰ ἐφάνέρωσα διὰ γράμματος καὶ εἰς τοὺς, ἐν Διστόμῳ συντρόφους μας· σεῖς ὅμως νὰ ἐνθυμᾶσθε καλὰ τὸ μυστικόν, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ μετὰξὺ μας κάμμια ἀταξία, καὶ σκοτωμός».

Ταῦτα εἰπὼν ἔδωκεν ταυτοχρόνως ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα προπορευθεῖς.

Τοὺς κέρδισε ὅλους. Ἐξὶ ὥρες περπάτησαν μέσα ἀπὸ λασπότοπους. Κανένας δέν πῆρε ἄλογο, οὔτε κι ὁ ἄρρωστος Καραϊσκάκης, γιὰ νὰ μὴν τοὺς καταλάβουν οἱ Τούρκοι. Κι ὅταν μὲς σιὴ νύχτα πέφτουν σιὸ στρατόπεδο τῶν Τούρκων, προσέχουν νὰ μὴ μπλεχτοῦν τὰ ➤

πόδια τους στά σκοινιά τῶν σκηνῶν. Οἱ φρουροί δέν τούς πήραν εἶδηση. Οἱ κοιμισμένοι Τούρκοι ξύπνησαν ἀπό ἐφιάλητη, καί τρομαγμένοι ἔριχναν μέσα ἀπό τίς σκηνές σιόν ἀέρα. Ὁ πεζοπόρος δέν ἔφτιασε σιούς Ἕλληνες ἐγκαίρως κι οἱ κλεισμένοι στό λόφο δέν βγῆκαν νά σφυροκοπήσουν τούς στρατοπεδευμένους καί ἀπό μπρός κι ἀπό τά νῶτα. Κι ὅταν κατέφτασαν οἱ Ἕλληνες, λίγο ἔλειψε ν' ἀνοιξοῦν πῦρ ἐναντίον τους. Ὁ Καραϊσκάκης ὥστόσο πέρασε τόν στρατό του μέσα ἀπ' τό τουρκικό στρατόπεδο κι ἐνίσχυσε τή φρουρά τοῦ Διστόμου χωρίς κανένα νεκρό, καί μόνο ἓνας μπερδεύτηκε στά σκοινιά καί συνελήφθη ζωντανός.

Ὁ Ἰμέρ³ Πασᾶς, διὰ νά μή κοινολογηθῆ εἰς τό στρατόπεδόν του ἡ ἡρωϊκή αὐτή πράξις τοῦ Καραϊσκάκη, καί προξενήσει δειλίαν, καί ἐπομένως τήν διάλυσίν του, ἐκήρυξεν ὅτι, τινές μεθυσμένοι, καί ἀχρεῖοι Τούρκοι ἔπραξαν ταύτην τήν σύγχυσιν· ὅθεν συλλαβόν τινάς ἐξ αὐτῶν τούς ἐξώρισεν, ὡς ταραχοποιούς δῆθεν τοῦ στρατοπέδου· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔγνωσαν τήν ἀπάτην τοῦ Ἰμέρ Πασᾶ, διότι ἐπληροφορήθησαν τό πρωῖ παρά τῶν Ἑλλήνων τά διατρέξαντα.

Ὁ Αἰνιάν προσθέτει⁴ ὅτι ὁ Ὁμέρ πασᾶς ἀποκεφάλισε τούς νυχτερινούς φρουρούς καί ζήτησε νέες ἐνισχύσεις· τόσο τρόμαξε ἀπό τό πέρασμα τοῦ Καραϊσκάκη. Κι ἔγινε ἡ παράτολμη αὐτή ἐπιχείρηση ἓνας κρίκος στό μεγάλο ἔπος τοῦ Καραϊσκάκη, νά ξαναπάρει σέ λίγους μῆνες ἀπό τά χέρια τῶν πανίσχυρων Τούρκων πασάδων τή Στερεά⁵, πού ἦταν ὅλη προσκυνημένη, ὅταν ἐκεῖνος ἐξορμοῦσε ἀπό τήν Ἐλευσίνα. Τό ἔπος αὐτό διέκοψε ἄδοξα ὁ πρόωρος καί ἀδόκητος θάνατος τοῦ ἥρωα, «τοῦ βαθυγνώμονος καί γενναιοκάρδου Ρουμελιώτου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη στρατιωτική μεγαλοφυΐα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος»⁶.

Ἔσπερος

1. **Αἰνιάν, Δ.** (1903). *Ἡ βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη* (ἐκδ. Ἰ. Βλαχογιάννης). Ἐν Ἀθήναις: Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Γ.Σ. Βλαστοῦ. Ὁ Βλαχογιάννης θεωρεῖ τόν Αἰνιάν ὡς τήν πιό ἐγκυρη πηγή γιά τόν Καραϊσκάκη. Ἡ πρώτη ἐκδοση τῆς βιογραφίας ἔγινε στή Χαλκίδα τό 1834.
2. **Περραιβός, Χ.** (1836). *Ἀπομνημονεύματα Πολεμικά, διαφόρων μαχῶν συγκροτηθειῶν μεταξύ Ἑλλήνων καί Ὀθωμανῶν κατά τε τό Σούλιον καί Ἀνατολικήν Ἑλλάδα ἀπό τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1829 ἔτους*. Τόμος δεύτερος, σελ. 116-118. Ἐν Ἀθήναις: Ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά.
3. Ἐννοεῖ τόν Ὁμέρ πασᾶ τῆς Καρύστου.
4. Ὁπ.π., σελ. 76.
5. Μετά τίς ἐπιχειρήσεις τοῦ Καραϊσκάκη στά χέρια τῶν Τούρκων ἔμεναν μόνο τό Μεσολόγγι, ἡ Βόνιτσα, ἡ Ναύπακτος.
6. **Αἰνιάν**, ὁπ.π. σελ. 5· ὁ χαρακτηρισμός ἀνήκει σιόν ἐκδότῃ Ἰ. Βλαχογιάννη πού προλογίζει τήν ἐκδοση.

Ιωάννης Βαρβάκης

Ο κουρούρος και ήρωας

Στό βράχο τών Ψαρών είδε τό φώς του ήλιου σιά 1745 ό Γιάννης ό Λεοντής, γιός του καπειάν Ανδρέα καί της Μαρίας. Πανέξυπνο κι όρμητικό παιδί, μέ μεγάλα μάτια σάν του γερακιού, γι' αυτό κι οί συνομήλικοί του τόν παρομοίαζαν μέ κάτι γεράκια πού τά 'λεγαν βαρβάκια. Από κει του έμεινε καί τό όνομα Βαρβάκης. Σάν γιός καπειάνιου πού ήταν, τόν κέρδισε από νωρίς ή θάλασσα. Σιά δεκαπέντε του ήταν συνέταιρος του παιέρα του, καί σιά δεκαεπτά του ναυπήγησε δικό του καράβι κι έγινε έμπορος κι άργότερα κουρούρος. Λαχιάρα του ήταν νά καθαρίσει τό άρχιπέλαγος από τά τούρκικα καράβια, γι' αυτό καί πήρε μέρος σιά Όρλωφικά. Στή ναυμαχία του Τσεομέ τό 1770, αναδείχθηκε ό πρώτος ήρωας. Δέν δίστικσε νά κάμει μπουρλότο τό καράβι του γιά νά κάψει τήν τουρκική ναυαρχίδα. Οί Ρώσοι τόν τίμησαν καί τόν αποζημίωσαν γιά τό καμένο του καράβι.

Ιωάννης Βαρβάκης

Ο πλούσιος έμπορος

Έτσι σάν πλοιοκτήτης μέ ρωσική σημαία μπορούσε νά μπαίνει στόν Έλλάσποντο καί νά βγαίνει στήν άνεκμετάλλευτη άγορά της Μαύρης θάλασσης. Οί Τούρκοι γιά τά γεγονότα του Τσεομέ έπνεαν μένα εναντίον του καί τόν είχαν επικηρύξει. Τόν συνέλαβαν στόν Έλλάσποντο καί τόν φυλάκισαν στή χειρότερη φυλακή της Πόλης, τό Γεντί Κουλέ. Τόν έλευθέρωσε ή ρωσική πρεσβεία καί κατέφυγε στήν Όδησσό. Από κει ό πανέξυπνος ψαριανός περπάτησε πεζός καί ξυπόλητος 5.000 χιλιόμετρα ως τήν Άγία Πετρούπολη. Ζήτησε άκρόαση από τήν

Λικατερίνη Β', ή όποία του παραχώρησε 1.000 ρωσικά φλουριά κι άδεια άλιείας στήν Κασπία θάλασσα. Προνοητικός καί οίκονόμος καθώς ήταν, σκέφτηκε νά αγοράσει ιχθυότοπους, γιά νά εκμεταλλευτεί τά πρόνομια άλιείας πού κατείχε. Κι εκείνο πού τόν έκαμε βαθύπλουτο ήταν ή πρώτη έμπορική εκμετάλλευση του χαβιαριού. Βρήκε τρόπο νά τό συντηρεί σέ βαθιές σπηλιές φρέσκο κι αναλλοίωτο στή γεύση, άκόμα καί τούς καλοκαιρινούς μήνες. Έτσι δημιουργώντας ένα δίκτυο έμπορίου έφερε τό χαβιάρι σάν άκριβό έδεσμα σ' όλο τόν κόσμο.

Ο ευεργέτης

Έγινε απ' τὸ ἐμπόριο βαθύπλουτος, ὄχι ὅμως καὶ παραδόσιμος. Ποιὲ δὲν ξέχασε τὰ βράχια τῶν Ψαρῶν κι ὅλους τοὺς Ἕλληνες πού βρισκονταν ἀκόμα σὲ φοβερὰ δεινὰ. Εἶχε ἀπὸ μικρὸς τὸ φρόνημα τοῦ ἐμεῖς κι ὄχι τοῦ ἐγὼ. Πανιοῦ ὄπιου βρισκόταν διέθετε μεγάλα ποσὰ γιὰ κοινωφελῆ ἔργα. Στὸ Ἀσπραχάν καὶ τὸ Τανγκαρόκ πού ἐγκαταστάθηκε, ἐκκλησίες, νοσοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καὶ σχολεῖα φέρουν τὸ ὄνομά του. Τὰ Βαρβάκεια λουτρά στὸ Ἀσπραχάν καὶ ἡ περιώνυμη Βαρβάκειος διώρυγα, εἶναι δικά του μνημειώδη ἔργα. Σὲ ἐποχὴ πού ἀνθοῦσε ἀκόμη τὸ δουλεμπόριο στὴ Ρωσία, κανένα σκλάβο δὲν ἤθελε στὴν ἰδιοκτησία του ὁ Βαρβάκης, καὶ στὴν ἐργασία του προσλάμβανε μισθωτοὺς ἐργάτες. Ἔτσι κατήργησε γιὰ ἀνθρωπιστικούς λόγους τὴ δουλεία στὴ Ρωσία, 85 χρόνια προτοῦ τὴν καταργήσει ἐπίσημα ἡ Αὐτοκρατορία! Πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα ὅμως τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ σκλάβου γένους του. Μυήθηκε στὴ Φιλική

ἐταιρεία, τὴν ὁποία χρηματοδοτοῦσε γενναία, καθὼς καὶ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, πρὶν καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821. Ἐξόπλισε μὲ δικά του ἔξοδα τοὺς στρατιῶτες τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, ἐνῶ μέσω τοῦ Πατριαρχείου ἐξάγώρασε πολλοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους. Στὴ διαθήκη του ἄφησε 1.000.000 ρούβλια, πολλὰ χρήματα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, κληροδότημα γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Βαρβακείου Λυκείου, πού ἦταν τὸ μοναδικὸ λύκειο θετικῶν ἐπιστημῶν στὴ χώρα μας γιὰ πολλὰ χρόνια. Ἐπίσης μὲ δική του δωρεὰ κατασκευάστηκε ἡ κλειστὴ ἀγορὰ τῆς Ἀθήνας, ἡ Βαρβάκειος Ἀγορὰ, ἐνῶ ἄφησε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του στὸ ἑλληνικὸ Δημόσιο γιὰ κοινωφελεῖς σκοποὺς. Ἀλλὰ καὶ στὴ φιλία τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ ἡ συμβολὴ τοῦ Βαρβάκη εἶναι μεγάλη. Οἱ Ρῶσοι τὸν ὀνόμασαν ἱππότη καὶ τὸν τίμησαν μὲ πολλὰ παράσημα. Τοῦ ἀπένεμαν αὐτοκρατορικὸ δίπλωμα καὶ οἰκόσημο ὡς ἰσόδιο καὶ κληρονομικὸ τίτλο εὐγενείας.

Ο πικραμένος

Ὅταν ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση, ὁ Βαρβάκης ἦταν πάνω ἀπὸ ἑβδομήντα πέντε ἐτῶν. Ἦθελε ὅμως νὰ ξαναδεῖ τὸ νησί πού γεννήθηκε, πρὶν πεθάνει. Ὅταν ἐπέστρεψε, βρῆκε μόνο ἐρείπια πού ἀπέμειναν ἀπὸ τὸ ὀλοκαύτωμα τῆς Ὀλόμαυρης Ράχης, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1824. Τὸν περίμεναν ὅμως κι ἄλλες ἀπογοητεύσεις. Βρῆκε τὴν Ἑλλάδα διχασμένη σὲ ρωσικὸ, ἀγγλικὸ καὶ γαλλικὸ κόμμα. Ἔμαθε πὼς ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἶχε ἐναντιωθεῖ σιὸ πολιτικὸ ἔργο τοῦ Καποδίστρια κι ὁ Μαυροκορδάτος τὸν σιγμάτισε ὡς πράκτορα τῶν Ρώσων. Καταρρακώθηκε ἀπὸ ὅλα αὐτά. Δυσανεσθημένος, ἀποφάσισε νὰ ἐπιστρέψει στὴ Ρωσία. Δὲν τὸ κατάφερε καὶ πέθανε στὴν

Ἀγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο, βαθιὰ ἀποκαρδιωμένος!

Αὐτὸς ἦταν ὁ μεγάλος Ἕλληνας Ἰωάννης Βαρβάκης! Ὁ ἥρωας, ὁ ἀνθρωπιστής, ὁ φιλόλαμπρος, ὁ πατριώτης, ὁ ευεργέτης! Συνειδητοποίησε ὅτι ἡ εὐτυχία δὲν ἀπέρρεε ἀπὸ τὰ χρήματα πού εἶχε, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ χαρίζει καὶ στοὺς ἄλλους. Δυστυχῶς, δὲν ἔτυχε τῶν ἀνάλογων τιμῶν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, γιατί δὲν συμβάδιζε μὲ τὰ συμφέροντα τῆς ἐποχῆς. Παραμένει ὅμως πρότυπο γιὰ τοὺς σύγχρονους Ἕλληνες, γιὰ ὅσους ἔχουν ἀκόμη μάτια νὰ βλέπουν, αὐτιά νὰ ἀφουγκράζονται, νοῦ καὶ καρδιά γιὰ νὰ καταλαβαίνουν.

Ε. Κ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ:

ΜΕΓΑΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ
ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ
(† 19.2.1962)

«Τό ιδανικό μου δέν εἶναι νά πλουτίσω οὔτε νά ζήσω εὐτυχῆς· ἀλλά νά ἐργασθῶ, νά δράσω, νά δημιουργήσω, νά κάνω κάτι τί τό ἀντάξιο ἑνός ἀνθρώπου ἠθικοῦ καί δυνατοῦ».

Μέ τόν παραπάνω στόχο ζωῆς ἔζησε, ἔδρασε καί ἔφυγε ἀπό τή ζωή στίς 19.2.1962, 60 χρόνια πρίν, ὁ μεγαλύτερος μή Νομπελίστας ἐρευνητής τοῦ 20^{οῦ} αἰώνα, ὁ γιατρός Γεώργιος Παπανικολάου, ὁ παγκόσμιος εὐεργέτης, στόν ὁποῖο χρωστοῦν τή ζωή τους ἑκατομμύρια γυναικῶν σέ ὄλο τόν κόσμο πού ἀπό τό 1950 ἔσωσε, σώζει καί θά σώζει μέ τό προληπτικό του «τέστ Πάπ», τοῦ ὁποῖου μάλιστα τήν εὐρεσιτεχνία δέν τήν πούλησε, ἀλλά τήν ἔδωσε ἐλεύθερη γιά τό καλό τῆς ἀνθρωπότητας!

Χαρισματοῦχος

Ἀπό τήν Κύμη, ὅπου γεννήθηκε στίς 13.5.1883 καί τελείωσε τό Δημοτικό, ἔδειξε τά ἰδιαίτερα χαρίσματά του. Ἔμαθε νά παίξει βιολί, ἀγαποῦσε τή λογοτεχνία καί κάθε Κυριακή ἔψελνε στήν Ἐκκλησία. Γι' αὐτό οἱ γονεῖς του τόν ἔστειλαν στήν Ἀθήνα (ἔμενε σέ διαμέρισμα τῆς ὁδοῦ Βαλτετοῦ 49) γιά νά ὀλοκληρώσει τίς ἐγκύκλιες σπουδές. Μπῆκε στήν Ἱατρική σέ ἡλικία μόλις 15 ἐτῶν (!) καί ἀποφοίτησε ἀπό αὐτήν μέ ἄριστα τό 1904 σέ ἡλικία 21 ἐτῶν!

Εὐρυμαθέστατος

Κατά τή διάρκεια τῆς παραμονῆς του στήν Ἀθήνα διεύρυνε τή μόρφωσή του μέ τήν ἐκμάθηση ξένων γλωσσῶν, ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφία, τή λογοτεχνία καί τή μουσική. Εἰδικά μέ τό βιολί ἀσχολήθηκε ἐπί ὀκτώ ἔτη, παρακολουθώντας μαθήματα στό ὠδεῖο Λότνερ.

Ἄνθρωπος γιά τήν ἔρευνα

Ἐπιστρέφοντας ἀπό τή στρατιωτική του θητεία ὁ γιατρός πατέρας του τοῦ πρότεινε νά ἀκολουθήσει τό δρόμο τοῦ στρατιωτικοῦ γιατροῦ. Τό ἀπέρριψε εὐγενικά γρά-

φοντάς του: «Δέν θέλω νά γίνω οπρωτωπικός γιατρός. Θέλω νά μείνω έλευθερος, νά αισθανθῶ τή χαρά πού δίνει ὁ άγών τής ζωής. Έμένα δέν με τρομάζει τό πέλαγος. Θέλω τήν έλευθερία μου...».

Συνεχίζει τις σπουδές του στην Ίένα, στο Φράιμπουργκ, στο Μόναχο και στη συνέχεια στο Ωκεανογραφικό Ίνστιτούτο του Μονακό. Διακόπτει την παραμονή του στο έξωτερικό για να συμμετάσχει έθελοντικά στους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-13 ως έφεδρος άνθυπίατρος, απ' όπου επιστρέφοντας φεύγει μαζί με τή σύζυγό του Άνδρομάχη Μαυρογένη για τήν Άμερική.

Τό πρώτο διάστημα εκεί δέν ήταν εύκολο. Ός οικονομικός μετανάστης ζούσε σέ ένα δωμάτιο στην 116η οδό, ή σύζυγός του εργαζόταν ως ράπτρια κουμπιών, ένῶ ὁ ἴδιος τό μέν πρωί εργαζόταν ως πωλητής χαλιών στο κατάστημα Gimbel, τά δέ βράδια έπαιζε βιολί σέ έστιατόρια και παράλληλα δημοσιογραφοῦσε στην έλληνόφωνη έφημερίδα «Άτλαντίς». Λίγο άργότερα προσελήφθη ως βοηθός παρασκευαστή (!) στο νοσοκομείο τής Ν. Υόρκης. Τελικά, τόν Οκτώβριο του 1914 ὁ Γ. Παπανικολάου προσλαμβάνεται στο Πανεπιστήμιο Κορνέλ, όπου θά εργασθεί για 47 συναπτά έτη και θά γίνει παγκόσμια γνωστός. Μετά από δύο μήνες προσελήφθη ως βοηθός του και ή σύζυγός του.

Η ανακάλυψη του Pap test

Άπό τή στιγμή εκείνη ή έρευνα τόν άπορρόφησε. Δούλευε άσταμάτητα. Άκόμα και μέσα στο αυτοκίνητο, όταν κάθε βράδυ επέστρεφαν στο σπίτι τους, πού άπείχε μία ώρα από τά εργαστήρια. Η σύζυγός του του έλεγε: «Έχεις δίπλωμα οδηγού του πίσω καθίσματος!»

Όταν τό 1928 δημοσιοποίησε τά πρωτοποριακά του εύρήματα σχετικά με τόν καρκίνο τής μήτρας, ή εργασία του έκανε αίσθηση. Παρ' όλα αυτά συνάντησε τόν σκεπτικισμό πολλών συναδέλφων του, με-

ρικοί από τούς όποιους δέν δίστασαν νά τόν χαρακτηρίσουν ως «άλλον έναν Έλληνα παραμυθά!» Είναι ή συνήθης συμπεριφορά τών μειριοτήτων άπέναντι στους κορυφαίους!

Δέν άποκαρδιώθηκε, αλλά συνέχισε τήν έρευνά του. Άπό τόν Οκτώβριο του 1939 όλες οί γυναίκες πού εισάγονταν στή γυναικολογική κλινική υποβάλλονταν προαιρετικά σέ τέστ Πάπ. Τά άποτελέσματα ήταν θεαματικά. Σέ ηλικία 60 έτών ὁ Παπανικολάου βρισκόταν στο άπόγειο τής σταδιοδρομίας του και είχε γίνει διάσημος ως Dr Pap. Τό περίφημο τέστ Πάπ είχε γίνει πλέον άπολύτως άποδεκτό ως μοναδική μέθοδος πρόληψης του καρκίνου τής μήτρας.

Του άρνήθηκαν τό βραβείο Nobel!

Σ' αυτόν τόν μεγάλο εύεργέτη τής ανθρωπότητας, ανιδιοτελή και επίπονο εργάτη τής Έπιστήμης, ή Σουηδική Άκαδημία άρνήθηκε νά άπονείμει τό βραβείο Nobel, καιτοι προτάθηκε δύο φορές, με άφελή επιχειρήματα του τύπου: «ή ανακάλυψη άφορā διαγνωστική μέθοδο και όχι θεραπεία!» Δέν άκουσαν ποτέ τό του Ίπποκράτη «τό προλαμβάνειν κάλλιον ή τό θεραπεύειν!»

Τό όνομά του σέ νοσοκομείο τής Θεσσαλονίκης και σέ πτέρυγες άλλων νοσοκομείων, προτομές του σέ πολλά νοσοκομεία τής χώρας και στην Κύμη, αλλά και μεγάλο άγαλμά του στην είσοδο τής Ύψηλης Γέφυρας τής Χαλκίδας, είναι τό έλάχιστο στοιχείο έκφρασης τής ευγνωμοσύνης τής πατρίδας προς τόν μέγα εύεργέτη τής ανθρωπότητας και σεμνό τέκνο της, ὁ όποιος άρνήθηκε νά έκμεταλλευθεί τήν εύρεσιτεχνία του.

Πόσο μεγάλος φαντάζει στή σημερινή έποχή και μόνο για τό τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό του και πόσο ξένος προς τήν κρατούσα σήμερα έποχή!

τ.

Στό σπήλαιο τῆς Μιλάτου¹

« Πάρε τῆς Κρήτης τὰ βουνά κι ἀνέβα πέτρα πέτρα
καί κάθε πέτρα πού πατεῖς καί μιά θυσία μέτρα »

Βουνά, πού οἱ χρόνοι, ἀκούραστοι πετροπελεκητάδες, ἀνοίξανε στά σπλάχνα τους βαθιές σπηλιές. Βουνά, πού πάνω τους «ἡ μνήμη καίει ἄκαυτη βάτος»².

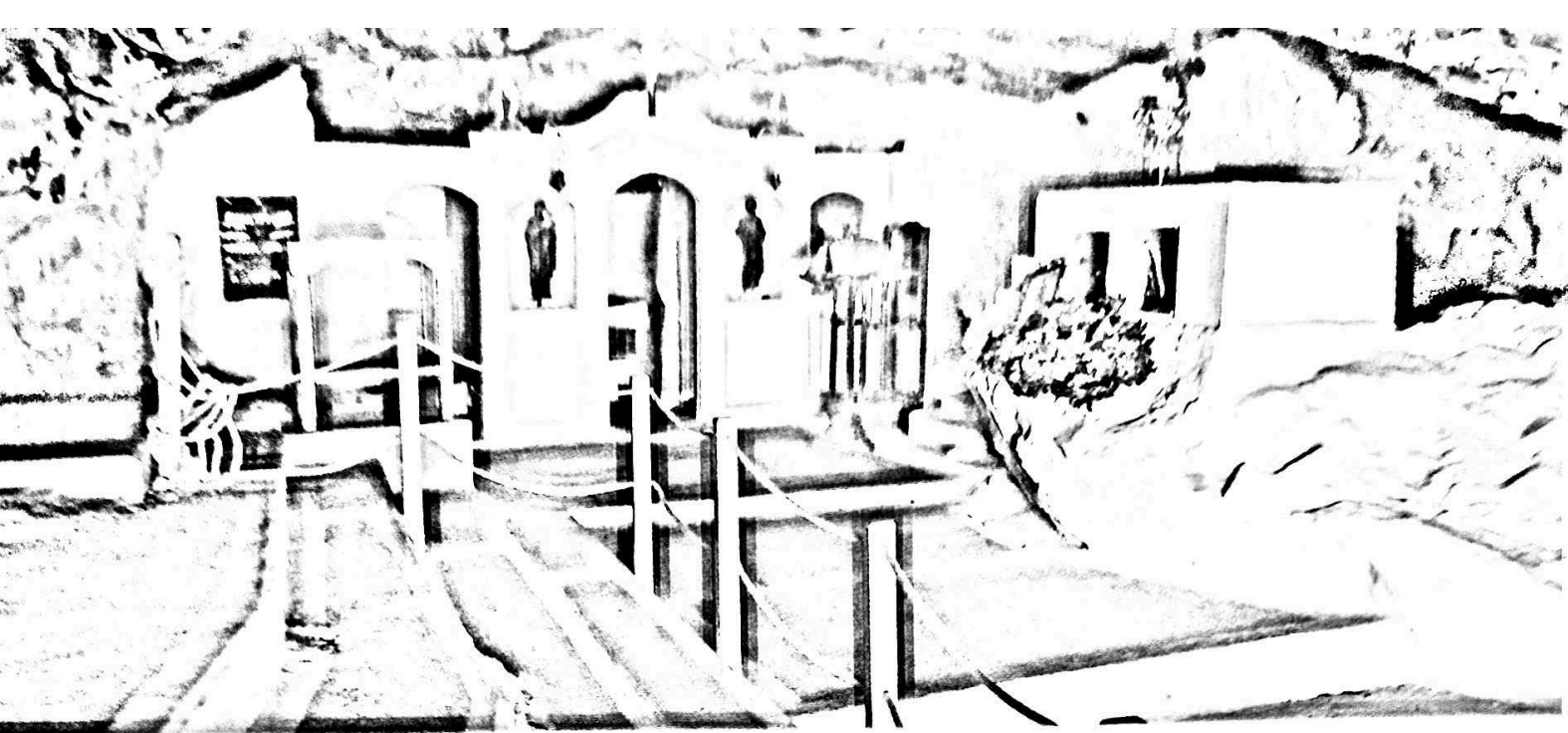
Σπήλαιο στή Μίλατο· μέ ἱστορία βαριά ὅσο ὁ πελώριος πέτρινος ὄγκος του. Μέ θεοχάραιες δαιδαλώδεις στοές ἀπό κολῶνες σάν κρύσταλλο καί σταλακτίτες ἀπό στάση κόσμου.

Ἰανουάριος 1823. Ὁ Χασάν Πασᾶς μέ 16.000 Τουρκαλβανούς ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Μεραμβέλλου³. Νικήθηκε ἀπό τούς ἐπαναστάτες τῆς περιοχῆς, πού ὅμως κατέφυγαν στό ὄρεινό Λασιθί λόγω ἐξαντλήσεως πολεμοφοδίων. Εἶχαν προηγουμένως κρύψει τὰ γυναικόπαιδα τῆς Νεάπολης καί τῶν γύρω χωριῶν, 3.000 περίπου ψυχές, στό σπήλαιο τῆς Μιλάτου. Μαζί τους καί 150 ὄπλοφόρους.

Κοκκίνησαν οἱ κάμποι ἀπό φέσια Τούρκων, πού ἔκαιγαν τὰ ἔρημα χωριά καί γύρευαν τὰ γυναικόπαιδα. Τά πρόδωσε ὅμως ἓνας Τούρκος, ὁ Τερζαλῆς. Ὁ Χασάν στέλνει

τόν Ἄλβανό Χουσεῖν Μπέη μέ 10.000 στρατό καί περικυκλώνει τή σπηλιά. Οἱ ἀμυνόμενοι σκότωναν ὅποιον πλησίαζε, μέχρι πού τέλειωσαν οἱ σφαῖρες τους. Ἀπό τήν ἀπέναντι πλαγιά ρίχνανε οἱ Τούρκοι μέ κανόνι. Μέσα βογγητά καί θρῆνοι.

Νερό! Ἄερα!... φωνάζανε χιλιάδες ἄνθρωποι στοιβαγμένοι πάνω στίς ὑγρές πέτρες χειμῶνα καιρό. Φρικτό τό πάλεμα μπρός στήν ἀδύνατη πηγή γιά ἓνα τάσι νεροῦ, καί τό νερό χυνότανε χάμω. Πίνανε βούρκα καί λάσπες. Μέ τό στερνό στεναγμό τῶν γέρων πού πέθαιναν, ἔσμιγαν τὰ κλαυθμίσματα τῶν νεογέννητων, 40 μέσα σ' αὐτές τίς μέρες. Καί τὰ φαράγγια ἀντιλαλούσανε: «Παραδοθεῖτε, παραδοθεῖτε Γκιαούρηδες...». Δεκαπέντε μέρες τούς πολιορκοῦσαν. Μά ὕστερα ἔβαλαν φωτιά σέ δροσερές φασκομηλιές καί ἀγκαράθους στόν πόρο τοῦ σπηλαιῖου. Πνίγονταν μέσα οἱ ἄνθρωποι. Ὁ θάνατος φτερούγιζε πάνω τους. Πολλοί σφιγγανε τούς ἀγαπημένους στήν ἀγκαλιά καί πλαντοῦσαν κι ἀποθαῖναν ἀγκαλιασμένοι.

— Παραδοθεῖτε καί θρούνη δέ θά ξεματώσει. Κι ἔδινε ὁ Χουσεῖν τήν ἱερή μπέσσα του 23 Φεβρουαρίου.

Ἡ δίψα καί ἡ βρώμα τῶν ἀποθαμένων ἐκαίγανε τά σωθικά τῶν πολιορκημένων. Βοήθεια ἀπό τοὺς δικούς τους δέν περίμεναν πιά, γιατί ἦταν ἀδύνατη μέ τόσο πλῆθος πολιορκητῶν. Πιστέψανε στοὺς φρικτοὺς ὄρκους τοῦ Χουσεῖν καί ἀποφασίσανε νά παραδοθοῦνε.

— Νερό... νερό, φωνάζανε σάν βγαίνανε φαντάσματα ἀπ' τόν Ἄδη.

— Μαχαίρη στοὺς Γκιαούρηδες! ἡ διαταγή. Τριάντα ὄπλοφόροι σφάζονται ἐπὶ τόπου.

Σά ξεφρενιασμένο κοπάδι πουλιῶν σκορπίστηκαν τά γυναικόπαιδα, μά οἱ Τοῦρκοι τά περιμάζευαν. Δένανε τά κορίτσια καί τίς γυναῖκες μέ τίς πλεξίδες τους σέ ἀλυσίδα τραγική καί τοὺς ἄνδρες μέ τά φορτώματα (σχοινιά) τῶν μουλαριῶν τους. Κομματίζαν μέ τά μαχαίρια τά νεογνά καί τά πειτοῦσαν στοὺς σκύλους.

Ἄλλους βγάζανε μισοπεθαμένους ἀπό τή σπηλιά, τοὺς σφάζανε καί τοὺς πειτοῦσαν στό γκρεμό. Σωροὶ στόν ξεροπόταμο τά πτώματα.

Ἐσπρωξαν ἐκεῖ καί τήν ἀρχόντισσα Μακράκη. Κατρακυλοῦσε πάνω στά πτώματα καί λιγοθυμισμένη σταμάτησε στόν πάτο τοῦ φαραγγιοῦ. Μέ τό φῶς τοῦ ἡλίου τό πρωί ξανάρθε στίς αἰσθήσεις της. Μέ σαλεμένο τό λογικό ἄρχισε νά σφαλίζει τά ἀποκρυσταλλωμένα μάτια τῶν ποθαμένων. Ἐδιωχνε μέ πέτρες καί χαχαλόβεργα τοὺς μαυροκόρακες καί τίς βιτσίλες⁴, πού χιλιάδες ὀρμοῦσαν στά πτώματα. Τήν βρῆκαν οἱ δικοί μας ἐκεῖ νά κλαίει χωρίς μιλιὰ καί τήν πῆραν στό χωριό Λατσίδα. Μετά ἀπό τρία χρόνια, μόλις ξαναεῖδε τό σπήλαιο, ἦρθε στά λογικά της καί μαρτυροῦσε γιά τό μακελειό.

Τά παιδιά καί τίς κοπέλες ἐχωρίζανε σάν τ' ἀρνάκια στή μάνδρα. ➤

Οἱ μορφονιές λερώνανε τὰ μοῦτρα τους μέ χῶματα, γιά νά μή φαίνονται τὰ κάλλη τους. Σέ μιά στέρνα ἐπέζεψαν οἱ Τοῦρκοι νά ποτίσουν τ' ἄλογά τους. Τότε τοὺς ξεφεύγει μιά κοπέλα καί πηδᾶ μέσα. Τρέξανε καί ἄλλες, μὰ τίς σταμάτησαν τὰ γυμνά σπαθιά.

Μιά ὠραιότατη νέα, γιά νά μήν ἀτιμασιεῖ, ἔτρεξε σ' ἓνα πηγάδι πάνω ἀπό 25 μέτρα βάθος, ἔκανε τό σταυρό της καί πήδησε μέσα. Τὴν ἔβγαλαν σῶα καί ἀβλαβή.

Δέν τὴν πείραξαν, γιατί τό θεώρησαν θαῦμα καί τὴν ἐλευθέρωσαν μέ «ἄζετο-χάρτι»⁵.

Ὅσοις δέν σφάζανε τοὺς ὀδηγοῦσαν σάν τὰ ζᾶ γιά τὴ Νεάπολη.

Τοὺς περίμενε ἐκεῖ στήν πλατεία «ἀγαλλόμενος» ὁ Χασάν Πασᾶς. Ὁ Χουσεῖν τοῦ χάρισε τὴν πιό ὄμορφη νέα, τὴ Σμαράγδα τὴν Καινουργιοχωρίτισσα.

Πεντακόσιους γέρους τοὺς πήγανε σέ χωράφι στίς Γραμπέλες, κι ἐκεῖ τό ἵππικό μέ ὀρμητικὴ ἐπέλαση τοὺς ποδοπάτησε. Ἔστησαν σ' ἓνα ἄλῶνι σέ πυραμίδα θριάμβου τὰ κεφάλια τους κι ἔβαλαν τοὺς συγγενεῖς τους νά χορεύουνε τριγύρω μπροστά στόν Χασάν, πού ἀπολάμβανε τό θέαμα.

Στοὺς αἰχμαλώτους ἦταν καί δεκαοκτῶ ἱερεῖς. Διέταξε καί τοὺς ἔκοψαν τὰ τρία δάκτυλα τῆς δεξιᾶς χειρός, γιά νά μήν κάνουν τό σταυρό τους, καί τοὺς ὑποχρέωσε νά τὰ ριζοῦν οἱ ἴδιοι στοὺς σκύλους. Τὴν πρώτη Παρασκευὴ ἔκαψαν ζωντανούς τοὺς δώδεκα στόν ἅγιο Ἀθανάσιο καί τοὺς ἄλλους ἔξι σκότωσαν στή Φουρνῆ.

Ἀπό τοὺς ἐνόπλους, ἐξήντα τοὺς ἀποκεφάλισαν καί τοὺς ὑπολοίπους ἑβδομήντα τοὺς ἔδεσαν σ' ἓνα σχοινί γιά νά τοὺς πάνε στή Σπιναλόγκα. Κάλεσαν δυό φανατικούς

Ὁθωμανοὺς νά τοὺς σφάζουν στήν παραλία τῆς Πλάκας, μὰ ἄρνήθηκαν. «Ἐμεῖς νά σφάζουμε ὄλους τοὺς χριστιανούς στόν πόλεμο, ἀλλά πουλιά μέσ' στό κλουβί ὄχι». Τότε πότησαν μέ ρακί τόν Μεχμέτ Μπεριπάτη καί τοὺς ἀνέλαβε. Ὑποχρέωσαν καθέναν νά κόψει τ' αὐτιά τοῦ ἄλλου, τοὺς ἔβγαλαν τὰ μάτια καί σφαγμένους τοὺς ἔριξαν στή θάλασσα.

Τὰ γυναικόπαιδα, ὅσα δέν μοιράστηκαν οἱ ἀξιωματοῦχοι, τὰ πούλησαν σέ παζάρια τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ὁ αἰμοβόρος Χασάν σέ λίγες μέρες πλήρωσε τίς θηριωδίες του. Σκοτώθηκε πέφτοντας ἀπό τό ἀφηνιασμένο ἄλογό του.

Μέσα στό σπήλαιο ὑπάρχει ὀστεοφυλάκιο καί ναός ἀφιερωμένος στόν ἀπόστολο Θωμᾶ. Κάθε χρόνο στή γιορτὴ του γίνονται τιμητικές ἐκδηλώσεις καί ψάλλεται ἐπιμνημόσυνη δέηση.

Κι ἀνιστοροῦνται τό βουνό...

Κι οἱ μαυρισμένες ἀπό τόν καπνό πέτρες δέχονται ἀγίασμα ἱερό, τό δάκρυ πού ἡ ἐθνικὴ μνήμη, «μνήμη τοῦ λαοῦ μας», ἐπάνω τους στάζει καυτό.

Σ. Π.

ΠΗΓΕΣ :

1. Μουρέλλου, *Ἱστορία τῆς Κρήτης*, τόμ. Α', σελ. 475-550. Β' ἐκδοση.

Μιχ. Διαλλινᾶ, *Ἄπαντα*, τόμος Α', σελ. 46-54.

Μαργ. Ἀνδρουλάκη, *Ἡ τραγωδία τοῦ σπηλαιίου τῆς Μιλᾶτου*, Ἀθῆναι 1971.

1. 3 χλμ. βορειοανατολικά τῆς Μιλᾶτου Λασιθίου Κρήτης.

2. Ὁδ. Ἐλύτη, «Ἄξιον ἐστὶ»

3. Ἐπαρχία Νομοῦ Λασιθίου.

4. Σαρκοφάγα ὄρνεα.

5. Νά μή τὴν πειράξει κανεὶς ὄσο ζεῖ.

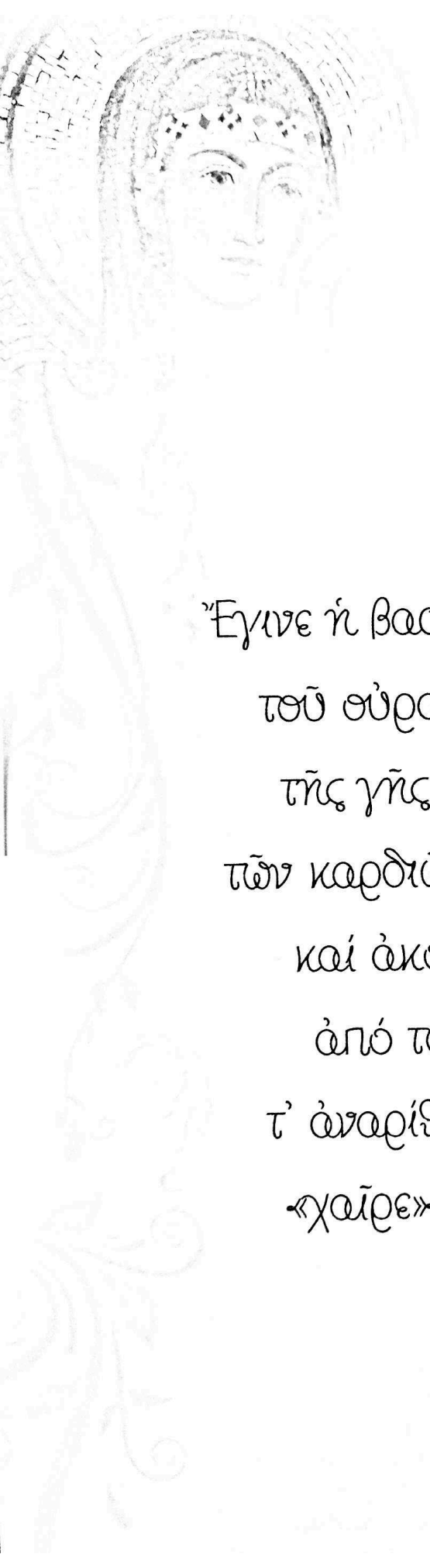
Χαῖρε,

Ὁμορφιά τοῦ κόσμου!

Κι ἔτρεξε ὁ οὐράνιος ἀπεσταλμένος, εὐαγγελιοφόρος τοῦ Οὐρανοῦ, σ' ὅ,τι πῖο ὄμορφο εἶχε νά δώσει ὁ κόσμος μας, σ' ὅ,τι πῖο ἀγνό καί ἅγιο. Καί βρῆκε ἐκεῖ, σ' ἓνα σπιτάκι ταπεινό τῆς καταφρονημένης Ναζαρέτ, ὅ,τι πῖο ὄμορφο ἔκρυβε ὁ κόσμος μας, τὴν Ὁμορφιά τοῦ κόσμου.

Κι ὁ Ἀρχάγγελος, διάκονος ἑνὸς θαύματος ἀνερμηνεύτου, ἀπηύθυνε σὴν Κόρη τὸν χαιρετισμό: «Χαῖρε, κεχαριτωμένη». Ὁ διάλογός τους, ἴσως ὁ πῖο μυστηριώδης διάλογος πού

Ἐγινε ἡ βασίλισσα
τοῦ οὐρανοῦ,
τῆς γῆς καί
τῶν καρδιῶν μας,
καί ἀκούει
ἀπό τότε
τ' ἀναρίθμητα
«χαῖρε» μας

ἀκούστηκε ποτέ πάνω στή γῆ,
ἔκλεισε μ' ἐκείνο τό «Ἰδού ἡ δούλη Κυ-
ρίου· γένοιτό μοι κατά τό ρῆμά σου».
«Καί ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος».

Κι ἡ ταπεινή Κόρη τῆς Ναζαρέτ ἔγινε τοῦ
Θεοῦ ἡ Μητέρα. Μητέρα τοῦ Κτίστου της.
Ἐγινε ἡ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ, τῆς γῆς
καί τῶν καρδιῶν μας, καί ἀκούει ἀπό τότε
τ' ἀναρίθμητα «χαῖρε» μας: «Χαίροις, ὦ
Κυρία Θεοτόκε, δι ἧς ὁ ἄκτιστος κτίζεται
καί πτωχεύει ὁ πλούσιος καί νηπιάζει ὁ
ὑψιστος»¹. Χαῖρε, μήτηρ φωτός αἰώνιου.
«φωτός τοῦ φωτίσαντος ἐν οὐρανοῖς τὰς τῶν
ἀγγέλων στρατίας· φωτός τοῦ φωτίσαντος
τῶν Σεραφεῖμ τό ἀνεκλάλητον ὄμμα»².

Χαῖρε, Κυρία Θεοτόκε, ἐσύ πού ἔκανες
τούς ἀγγέλους ν' ἀποροῦν καί νά θαυμά-
ζουν, σάν ἔβλεπαν μιά Κόρη νά κρατᾶ στά
χέρια της τοῦ κόσμου τό ἀνέσπερο φῶς.

Χαῖρε ἡ ράβδος τοῦ Ἁαρὼν πού βλάστησε,
γιά ν' ἀνθοφορήσει ὁ κατάξερρος ἀπό τήν
ἀμαρτία ἄνθρωπος, γιά νά μπορεῖ νά γίνει
δέντρο καρποφόρο στόν κῆπο τοῦ Παρα-
δείσου τό κάθε παραστρατημένο παιδί τοῦ
Θεοῦ.

Χαῖρε Ἐσύ, μυροβλύτισσα Παρθένε, πού
εὐωδιάζεις πιά πολύ ἀπό τά κρίνα καί
σκορπιᾶς στόν κόσμο μας τό ἄρωμα τοῦ
Οὐρανοῦ.

Χαῖρε Ἐσύ, ὁ λαμπρός οὐρανός, πού χώ-
ρεςες τόν Ποιητή τοῦ οὐρανοῦ, Ἐκείνον,
πού οἱ οὐρανοί δέν μποροῦν νά χωρέσουν.

Χαῖρε, Κυρία Θεοτόκε. Ὁ καθαρότατος
τοῦ Κυρίου Ναός. Ἡ γλυκιά τῆς ζωῆς μας
Ἄνοιξη.

Χαῖρε, Ὁμορφιά τοῦ κόσμου! □

1. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τόν Εὐαγγελι-
σμόν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, PG
96, 653.

2. Ἐπιφανίου Κύπρου, Ἐγκώμιον εἰς τήν ἁγίαν Θε-
οτόκου, PG 43, 493.

Ἡ μυστική πνοή τῆς Παλιγγενεσίας

Ἐνα χρόνο τώρα, τιμώντας τὴν ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τὸ Μάρτιο τοῦ 1821, ζητήσαμε σὲ ἱστορικές πηγές, σὲ ἀπομνημονεύματα πρωτεργατῶν καὶ λαϊκές παραδόσεις τὴν ἀπάντηση στὰ δύσκολα ἐρωτήματα:
Πῶς μπόρεσαν, πῶς νίκησαν, πῶς ἄντεξε στὴν πολύχρονη, βαριά δουλειά τὸ γένος καὶ ἀναστήθηκε;

Μὲ θαυμασμό καταγράφουμε τὴν ἐντυπωσιακὴ σύγκλιση μαρτυριῶν σὲ μία μορφή, τὴν τιμώμενη τῆ Β' Κυριακῆ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ (1296-1360), Ἐπίσκοπο Θεσσαλονίκης, καὶ μία λέξη πού ἀντιπροσωπεύει τὸν τιμώμενο Ἅγιο, τὴ λέξη «Ἡσυχασμός».

Ἄλλὰ ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ θεολογικὴ ἀντιπαράθεση τοῦ 14ου αἰῶνα μέ τὴν τελικὴ πτώση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, πού συμβαίνει 100 χρόνια ἀργότερα; Καὶ ἀκόμη ποιά ἡ ἐπίδρασή της στὴν Παλιγγενεσία, πού ξεκινάει 460 χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Παλαμᾶ;

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ζεῖ σὲ μιά ἐποχὴ πού ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔχει μόλις λίγα χρόνια ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατοχὴ τῶν Φράγκων, πού τὴν καταλήστεψαν, καὶ βρίσκεται στὰ πρόθυρα τῆς κατάρρευσης. Φυσικὸ ἀποτέλεσμα νὰ ξεοπιάσουν οἱ διαμάχες Παλαιολόγων καὶ Καντακουζηνῶν, κοινωνικὲς ἀναταραχές καὶ συγχρόνως οἱ κρίσιμες θεολογικὲς διαμάχες Παλαμᾶ-Βαρλαάμ περὶ τοῦ Ἡσυχασμοῦ.

Τὴν ἴδια ὅμως ἐποχὴ ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία μεγαλουργεῖ σὲ ἔργα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης, πού ἀποτελοῦν τὴ ➤

■ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Ἐπιζωγραφισμένη λιθογραφία τοῦ Ἰταλοῦ ζωγράφου Ludovico Lipparini, 1838. Ἀθήνα, Ἐθνικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο.

λεγόμενη Παλαιολόγεια Αναγέννηση. Καί σ' αὐτήν τήν Αναγέννηση, ὅπως γράφουν, συνέβαλε ἡ ἐπικράτηση τῶν ιδεῶν τοῦ Ἡουχασμοῦ τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ.

Κεντρική ιδέα τοῦ Ἡουχασμοῦ εἶναι ἡ πίστις στή δυνατότητα «νά γίνει ὁ ἄνθρωπος ἓνα μέ τήν Τριουπόσιαιη Μονάδα – σύμφωνα μέ τήν ἀρχιερατική προσευχή τοῦ Χριστοῦ καί μέ τή συνέργειά Του – ὅπως δηλαδή Ἐκεῖνος ἦρθε σέ κοινωνία καί ἐνότητα μέ τήν ἀνθρώπινη φύση»¹.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἀπό τίς προσωπικές του ἐμπειρίες ἀπέδειξε ὅτι τό ἔργο τῆς θεολογίας εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερο ἀπό ἐκεῖνο τῆς φιλοσοφίας καί τῆς Φυσικῆς πού εἶχε σπουδάσει. Εἶναι ὁ θεολόγος τῆς χάριτος, τοῦ ἀκτίστου φωτός, τῆς θεοπτίας.

Ὁ Βαρλαάμ (1290-1348), λόγιος μοναχός ἀπό τήν Καλαβρία, δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἐνωθεῖ μέ τόν Θεό, ἐπειδή ὁ Θεός εἶναι «κλειστός στόν ἑαυτό του» καί δέν εἶναι δυνατόν νά ἐνωθεῖ μέ τούς ἄνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος ἀπομένει ἐνδοκοσμικός καί μόνος.

Τόν 14ο αἰώνα γιά πρώτη φορά δόθηκε ἡ εὐκαιρία, μέ τήν παρουσία ἑνός αὐθεντικοῦ «δυτικοῦ» θεολόγου στήν Ἀνατολή, τοῦ Βαρλαάμ, νά ἀναδυθοῦν οἱ θεολογικές προϋποθέσεις Ἀνατολῆς καί Δύσεως καί νά διαπιστωθεῖ ἡ ριζική διαφοροποίηση τῆς μιᾶς ἀπό τήν ἄλλη

καί τό ἀσύμπτωτο μεταξύ τους... Ὁ Ἡουχασμός ἀποδείχθηκε ἡ μεγαλύτερη πνευματική δύναμη γιά τήν ἐπιβίωση τοῦ Γένους... οἱ πνευματικές δυνάμεις τοῦ Γένους, μέσα στήν πατερική ἡσυχαστική παράδοση, θά ἀποτρέψουν τόν κίνδυνο νά μεταβληθεῖ τό «Βυζάντιο»/Ρωμανία σέ φραγκικό προτεκτοράτο, ἀλλά παράλληλα θά διασώσουν τόν ψυχικό δυναμισμό τοῦ Γένους, ὥστε νά δουλωθεῖ μόνο σωματικά ἀπό τήν ὀθωμανική βαρβαρότητα. Σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς μακρᾶς δουλείας τά μοναστήρια μέ τήν ἡσυχαστική παράδοσή τους θά διακρατοῦν τήν ψυχή τοῦ Γένους ἀδούλωτη»².

«Τό 1453 βρῆκε τό Γένος ἀδύναμο πολιτικά, ἀλλά ὄχι πνευματικά. Ἡ ἡσυχαστική παράδοση – ἡ πεμπουσία τῆς Ὁρθοδοξίας – κράτησε τό Γένος πλούσιο σέ ψυχικές δυνάμεις καί γι' αὐτό μπόρεσε νά ξεπεράσει τή μακρόχρονη δουλεία καί νά μή συμβιβασθεῖ ποτέ μαζί της. Ἡ περίοδος τῆς δουλείας μάλιστα θά σημαδευθεῖ ἀπό τήν ἀναθήρμανση τῆς ρωμαίικης συνείδησης καί τῆς συναίσθησης τῆς ἰδιαιτερότητάς του ἀπέναντι σούς ἀνατολικούς καί δυτικούς ἐπιβουλευτές τῆς ταυτότητάς του»³.

Ὡς ὑποστήριξη αὐτῆς τῆς μεγάλης ἀληθείας ἐπιλέγουμε τέσσερα βασικά ἐρείσματα ἀπό τήν Ἄλωση μέχρι τήν Παλιγγενεσία:

Ἅγιος Γεννάδιος Σχολάριος
(1270-1273),
πρῶτος Πατριάρχης
Ἐκωντανουπόλεως
μετά τήν ἄλωση.

Συμμετέχει ὡς αὐτοκρατορικός Σύμβουλος στή Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, τῆς ὁποίας δέν ὑπογράφει τό τελικό κείμενο, ὅπως ὁ πνευματικός του, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός. Στά 1450 παραιτεῖται ἀπό τά καθήκοντά του καί γίνεται μοναχός. Κατά τήν Ἄλωση μεταφέρεται

σκλάβος στήν Ἀδριανούπολη. Ἐλευθερώνεται ὅταν ὁ Μωάμεθ ζητᾶ νά ἐκλέξουν οἱ χριστιανοί Πατριάρχη, στόν ὁποῖο θά δώσει σημαντικά προνόμια. Ἐκλέγουν τότε ὁμόφωνα τόν «σοφώτατον κύριν Γεώργιον τόν σχολάριον», ὁ ὁποῖος χειροτονεῖται σέ ὅλους τούς βαθμούς τῆς ιερωσύνης μέχρι τελικά τοῦ Πατριάρχου στίς 6 Ἰανουαρίου 1454. «Ὡς ἀνώτατος θρησκευτικός καί πολιτικός ἀρχηγός τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν» ὑπογράφει ὡς «Γεννάδιος μοναχός καί Πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων». Ὁ Μωάμεθ ζητᾶ ἀπό τόν πρῶτο Πατριάρχη νά ἐξηγήσει καί νά γράψει τά περί τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἡ σύντομη Πατριαρχία του θεωρεῖται σπουδαιότατη γιά τή θεμελίωση ὑπαρξης τοῦ Πατριαρχείου καί τῶν προνομίων. Παραιτεῖται καί ἀποσύρεται τέλος στή Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, ὅπου πεθαίνει περί τό 1473. Ὁ πρῶτος Γενάρχης ὁ ἡσυχαστής⁴.

ΟΙ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

«Οι Νεομάρτυρες αποπέλεσαν για την Εκκλησία αλλά και το Γένος μας μία εξαιρετική ευλογία του Θεού. Η θυσία τους λειτούργησε άφυπνιστικά και λυτρωτικά για τις καταρρακωμένες χριστιανικές συνειδήσεις, αλλά και ως ένα ήχηρό έγερτήριο σάλπιγμα προς το υπόδουλο Γένος... Της ήσυχαστικής παραδόσεως καρποί ήταν οι Νεομάρτυρες»⁵. Και όσοι από αυτούς πέρασαν τη δοκιμασία του εξισλαμισμού, στους ήσυχαστές γέροντες των μοναστηριών κατέφευγαν να ένισχυθούν και τελικά να μαρτυρήσουν.

ΟΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἐλάχιστη ἀναφορά στὸν σπουδαιότατο Εὐγένιο Βούλγαρη (1716-1806), κληρικό, παιδαγωγό, πανεπιστήμονα, διαπρεπή ἐκπρόσωπο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, μέ τεράστιο συγγραφικό ἔργο ἐπὶ παντός ἐπιστητοῦ. Γιὰ ἕξι χρόνια (1753-1759) διευθύνει τὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία. Ἐκεῖ γαλουχεῖ ὡς μαθητὴ τὸν μοναχό Κοσμᾶ Αἰτωλό, τὸν ἐθναπόστολο καὶ ἱερομάρτυρα, μέ τεράστια ἐπίδραση στὴν ἀφύπνιση καὶ στήριξη τοῦ Γένους τὸν 18^ο αἰῶνα. Ὁ ἴδιος πεθαίνει στὴν Ἱ. Μονὴ Νιέσκι ὡς ἀπλὸς θεολόγος ὀρθόδοξος.

Τὸ ΚΟΛΛΥΒΑΔΙΣΤὸ ΚΙΝῆΜΑ

Ἐκίνησε ὡς διαμάχη τῆς ἡμέρας τέλεσης τῶν μνημοσύνων στὸ Ἅγιον Ὄρος, γι' αὐτὸ πῆρε καὶ τὸ χλευαστικό αὐτὸ ὄνομα. Στὴν οὐσία ἀποτελοῦσε τὴν ἀντίδραση ἀγιορειτῶν πατέρων μεγάλης μορφώσεως καὶ συνεχιστῶν τῆς ἡσυχαστικῆς παραδόσεως (Κολλυβάδες) ἐναντίον τῶν δυτικόφρονων διαφωτιστῶν, πού ἀπειλοῦσαν νὰ καταλύσουν ὅ,τι δέν μπόρεσαν νὰ ἀλώσουν οἱ Τοῦρκοι στὰ τριακόσια χρόνια δουλείας.

Μέ ὀδύνη ψυχῆς φεύγουν ἀπὸ τὸ Ὄρος καὶ αὐτοεξορίζονται, «Ἡ ζέφυρος αὔρα τοῦ Πνεύματος τοὺς διασπείρει σέ ὅλη τὴν υπόδουλη Ἑλλάδα». Μάλιστα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους. «Καὶ ἐσφράγισαν οἱ ἐξόριστοι αὐτοί... μέ τὴν ἰσχυράν προσωπικότητά των τὴν ψυχὴν τῶν εὐλαβῶν νησιωτῶν... Πλησίον αὐτῶν τῶν Πατέρων ἐδιδάχθησαν... καὶ οἱ μεγάλοι Ναυμαχοί». Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθαν τὴν καταφυγὴ στὴν Παναγία οἱ θρυλικοί μπουρλοτιέρηδες. Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ «πρόδρομοι τῆς πνευματικῆς ἐξαναστάσεως, οἱ ὅποιοι λόγῳ καὶ ἔργῳ προητοίμασαν τὸ Γένος διὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν»⁶.

Αὐτοὶ οἱ ἐκφραστές τοῦ πνεύματος τοῦ Ἡσυχασμοῦ φανέρωσαν τὴ «μυστικὴ πνοὴ τῆς παλιγγενεσίας». Κράτησαν τὴν ὀρθόδοξη πίστη ὀρθια καὶ ἀνόρθωσαν τὸ Γένος.

Υ.

1. Δημήτριος Τσελεγγίδης, *Ἡσυχασμός*, <http://anavaseis.blogspot.com> › blog-post_1561.
2. π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Ἡσυχαστές καὶ Ζηλωτές*, www.myriobiblos.gr/texts/greek/metallinos_14c.html.
3. π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Τουρκοκρατία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἰούνιος 1989, σ. 33.
4. Ὁπ.π. σελ. 48.
5. Θεολόγος, Μητροπολίτης Σερρών καὶ Νιγρίτης, *Νεομαρτυρολογικὲς πτυχὲς τῆς Σερραϊκῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. «Μαξιμιο Πνευματικὸ Ἰδρυμα Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν καὶ Νιγρίτης», Σέρρες 2020, σ. 136-137.
6. Ἀρχιμ. Απόστολος Τσολάκης, *Γένους στήριγμα*, ἐκδ. «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήνα 2011, σελ. 30-32, & σ.99-100.

ΑΥΤΕΣ

« [...] Κρέμεται τό σπαθί κοντά στήν κούνια σου, καλό μου,
[...] αυτό τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
αὔριο θά γίνει δύναμη πού ὁ λογισμός κινάει,
καί στήδι ἀντρίκειο θά σταθεῖ στές σαϊτιές τῆς μοίρας...
Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο θάρος,
σπούδαξε, μήν ἀργοπορεῖς θάρος νά γίνεις τρόμου
ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν...
[...] Τήν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποδητοῦ πατρός σου,
καί χίλιες, χίλιες γύρω μου ζαστράφτουν Ἀμαζόνες...* »

ΠΟΥ ΓΕΜΝΗΣΑΝ

Παιάνας πότερο παρά νανούρισμα τό τραγούδι τῆς σκλάβας Ἑλληνίδας μάνας στό νεογέννητο σπλάχνο της. Ἔμενε αὐτή ἄγρυπνη ὅσο νά ἀντρίεψει κεῖνο. Κι ἀπ' τῆς καρδιᾶς της τό πύρωμα κι ἀπ' τῆς καρδιᾶς της τό αἶμα τό θήλαζε καί τοῦ μεταγγίζε τῆς πίστεως νάματα καί τῆς λευτεριᾶς τόν πόθο. Κι ἂν τύχαινε καί λαγοκοιμιόταν... ἄλλο ὄνειρο δέν ἔβλεπε παρά νά ζωντανεύουν γύρω της οἱ Ἑλληνίδες Ἀμαζόνες, πού τήν καλοῦσαν στόν κοινό ὄρκο: νά γεννήσουν τή λευτεριά...

Ἀπό τόν Δούναβη μέχρι τό Αἰγαῖο, τήν Κρήτη καί τήν Κύπρο, μέσα σέ ὅλα τά 400 καί 500 χρόνια τῆς σκλαβιάς στέκουν ὄρθιες, ἀτρόμητες, καρτερικές καί φοβερές στά μάτια τῶν ἐχθρῶν οἱ Ἑλληνίδες. Ἐαστράφτουν μαχητικές στό πλευρό τοῦ ἥρωα πολεμιστῆ, καπετάνισσες σιερίᾶς καί πελάγου, εὐρηματικές, παράτολμες, μάνες καρτερικές, γυναῖκες λεοντόκαρδες, πού σηκώνουν τό σπαθί ὄχι γιά νά ἐξαπολύσουν τόν θάνατο, ἀλλά γιά νά ὑπερασπιστοῦν τή ζωή, καί τό βυθίζουν μέ τόλμη στά δικά τους στήθη, γιά τήν τιμή καί τήν ἐλευθερία...

Μιά κραυγή, μιὰ ἐντολή ἢ φωνή τους ἀντηχεῖ μέσ στους αἰῶνες. Ἀποτυπώνεται στό τραγούδι τῆς «Μάνας τῶν Λαζαίων», πού περήφανα λέει στους γιούς της: «Ὅσο ζεῖτε, τήν Τουρκιά νά μήν τήν προσκυᾶτε».

ΣΣΣ

Κισνόβ, Ρωσία. Μιά μάνα δίνει στόν ἀγώνα τά τρία της παλικάρια κι ὀλάκερη τήν περιουσία της. Εἶναι ἡ Ἑλισάβετ Ὑψηλάντη, ἡ χήρα ἀρχόντισσα, πού σάν τῆς ζητήθηκε καί τόν τέταρτο γιό, τόν Δημήτριο, νά στείλει στήν Ἑλλάδα, ἀπάντησε: «Ἄν εἶναι νά ἐλευθερωθεῖ ἡ Ἑλλάδα ἀπό τήν ἀποστολή καί αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ μου, ἄς τό στερηθῶ κι αὐτό. Ἄς πάει μέ τήν εὐχή μου». Σάν ξεσπᾶ ἡ Ἐπανάσταση, ὁ πρωτογιός της Ἀλέξανδρος θά γράψει στό τέλος τῆς ἐπαναστα-

ΤΗ ΛΕΥΤΕΡΙΑ...

τικῆς διακήρυξης: «*Φιλῶ τὸ χεῖρι τῆς μητρός μου*». Ἡ ἴδια περιθάλλει 1.300 ἄνδρες πού ἐπέζησαν ἀπὸ τὴν ἦττα στοῦ Σκουλένι τῆς Μολδοβλαχίας. Σάν τραγικὴ Ἐκάβη θὰ δεῖ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ παλικάρια τῆς νὰ φυλακίζονται, νὰ πεθαίνουν· τὴν περιουσία τῆς νὰ δημεύεται. Καί ἡ ἴδια θὰ πεθάνει πᾶμφοτῶχη, χωρὶς νὰ ἔχει οὔτε λίγο λάδι γιὰ τὸ καντήλι τῆς.

Μιά ἄλλη μάνα, κάτω στὸν Μωριά, στοῦ δρόμο πάνω τοῦ διωγμοῦ καί τῆς φυγῆς, τὸ νιώθει πὼς ἦρθε ἡ ὥρα τὸ σπλάχνο τῆς στοῦ φῶς νὰ φέρει. Κι ὅμοια μὲ λέαινα θὰ γεννήσει πάνω στοῦ βουνό, κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο τὸ λιοντάρι τῆς Ἐπανάστασης, τὸν Θεοδωρὴ Κολοκοτρώνη. Ἡ **Ζαμπέτα Κολοκοτρώνη**, σύζυγος ἀφοσιωμένη τοῦ ζακουστοῦ κλέφτη Κωνσταντῆ, μοιράστηκε ὅλες τίς περιπέτειες τῶν Κολοκοτρωναίων μὲ θάρρος καί παλικαριά. Γι' αὐτὸ καί τὴ φωνάζαν ὅλοι «καπετάνισσα». Σάν ἔχασε τὸν ἄντρα τῆς ἀπὸ τούρκικα χέρια, φόρεσε τὸ σπαθὶ καί τὸ ντουφέκι καί μέσα στὴν ἀγριάδα τῶν βουνῶν ζοῦσε μὲ τὰ παιδιά τῆς. Δούλευε ὅπου μποροῦσε, ὕφαινε ἐπὶ πληρωμῇ, ἔκοβε ξύλα ἀπ' τὸ βουνό κι ὁ μικρὸς Θεοδωρῆς τὰ κατέβαζε μὲ τὸ γαϊδουράκι στὴν Τρίπολη καί τὰ πουλοῦσε. Κι ἡ καπετάνισσα τὸν φιλοῦσε καί τοῦ ἔλεγε «*ἄντε νὰ μεγαλώσεις, κανακάρη μου, νὰ γδικηθεῖς τὸ θάνατο τοῦ πατέρα σου κι ὅλων τῶν Κολοκοτρωναίων*». Ἔτσι, μὲ τὴ δικὴ τῆς εὐχή, θὰ φύγει ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο στὰ 1821, ἔτοιμος πιά γιὰ τὴ μεγάλη Ἐπανάσταση...

Ἦταν καί μιὰ ἄλλη μάνα πού μὲ τὴ δικὴ τῆς θυσία ἡ Ἐπανάσταση κι ἡ Ἑλλάδα κέρδισαν ἓνα σπουδαῖο ἀγωνιστῆ. Ἔφευγε κι ἐκεῖνη ἀπὸ τὸ Ἄβορίτη τῆς Δωρίδας, κατατρεγμένη ἀπὸ τοὺς Τούρκους μαζί μὲ τοὺς συγχωριανούς τῆς. Καί κρατοῦσε στὴν ἀγκαλιά τῆς τὸ στερνοπαῖδι τῆς, τὸν Γιάννη. Οἱ συγχωριανοὶ τῆς εἶπαν νὰ τὸ ἀφήσει στοῦ δάσος, μὴν κλάψει καί προδοθοῦν ὅλοι. Σεισμὸς στὰ στήθη καί στὰ σπλάχνα τῆς. Κάνει νὰ τ' ἀφήσει ἔρμω στοῦ δάσος. Μά ἡ μητρικὴ καρδιά νικᾷ. Μένει μόνη πίσω μαζί του. Καί σάν μάκρυναν ὅλοι, τότε μόνον ἀκούθηκε κι αὐτὴ, μαζί μὲ τὸ σπλάχνο τῆς.

Ἔτσι κέρδισε ἡ Ἑλλάδα ἓναν Μακρυγιάννη, πού μὲ συγκίνηση θὰ γράφει ἀργότερα γιὰ τὴ μητέρα του: «*Ἡ μητέρα μου καί ὁ Θεὸς μᾶς ἔσωσε*». Κι ἄλλοτε: «*Ἦμουν κακὸ παιδί, ἡ μάνα μου μ' ἔμαθε νὰ κάνω μετάνοιες*». Θυμόταν ἀκόμα πού τοῦ ἔλεγε: «*Ὅ, τι πιὸ σπουδαῖο πράμα τὰ γράμματα, ἡ μόρφωση, νὰ μὴ σέ κοροϊδεύουν. Νὰ δώσει νὰ ῥθει μιὰ μέρα σ' αὐτὸ τὸν τόπο, πού ὁ κόσμος θὰ ἔναι μορφωμένος καί δὲν θὰ μποροῦν νὰ κοροϊδεύουν τοὺς ἀνθρώπους*». Ἦταν ἡ **Βασιλικὴ Τριανταφύλλου**, ἡ ἀγνωστὴ μάνα τοῦ Μακρυγιάννη...

Κορυφαῖες στοῦ χορὸ τῶν Ἑλληνίδων Ἀμαζόνων κάποιες γυναῖκες πού ξεπέρασαν τὴ φύση καί, κυρίως, τὰ κοινωνικὰ ὅρια τῆς ἐποχῆς τους. Ντύθηκαν τ' ἄρματα, ἠγήθηκαν στρατευμάτων, ρίχτηκαν στὴν ἀντάρα τῆς μάχης, γίνθηκαν... «καπετάνισσες».

Ἡ Ὑδραία **Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα**, ἡ χήρα μὲ τὰ ἕξι παιδιά, ἀμέσως μετὰ τὸ ξέσπασμα τῆς Ἐπανάστασης, μὲ τὸ καράβι τῆς, τὸν «*Ἀγαμέμνονα*», τὸ πρῶτο πολεμικὸ σκάφος τῆς Ἑλλάδος, συμμετέχει στὸν ναυτικὸ ἀποκλεισμό τοῦ Ναυπλίου. Ἀλλὰ καί στὴ στεριά, ἀρχηγὸς δικῆς τῆς ἔνοπλης ὀμάδας, ἔφιππη μὲ τὸ σπαθὶ στοῦ χέρι, παίρνει ἐνεργὸ μέρος στὶς πρῶτες, μεγάλες συγκρούσεις τῆς ἐπαναστατημένης Πελοποννήσου καί ἐνισχύει τὸν Ἄγωνα σχεδόν μὲ τὸ σύνολο τῆς μεγάλης περιουσίας τῆς. Μὲ γενναιοσύνη ἀντιμετωπίζει τὸν θάνατο τοῦ γιοῦ τῆς Γιάννη Γιάνουζα καί μὲ σπαρτιατικὸ ἦθος ἀνακοινώνει τὸ γεγονὸς στὴ Διοίκηση: «*Ὁ γιὸς μου εἶναι νεκρὸς, ἀλλὰ τὸ Ἄργος ἔμεινε στὰ χέρια μας*». Μὲ τὴν ἴδια γενναιοσύνη καί ἀπόφαση γιὰ κάθε θυσία θὰ πεῖ στοὺς προκρίτους: «*Ἐχασα τὸν σύζυγό μου. Εὐβλογητὸς ὁ Θεός! Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς μου ἔπεσε μὲ τὰ ὄπλα ἀνά χεῖρας. Εὐβλογητὸς ὁ Θεός! Ὁ δεύτερος υἱὸς μου δεκατετραετῆς τὴν ἡλικίαν μάχεται μετὰ τῶν Ἑλλήνων καί πιθανῶς νὰ εὕρη ἔνδοξο θάνατο. Εὐβλογητὸς ὁ Θεός! Ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ σταυροῦ θὰ ρεῦσῃ ἐπίσης τὸ αἷμα μου. Εὐβλογητὸς ὁ Θεός!*».

Ἡ νέα, μορφωμένη καί ὀπλισμένη **Μαγδαληνὴ-Μαντῶ Μαυρογένους**, κόρη τοῦ Νικολάου Μαυρογένη, Φιλικοῦ καί μεγαλεμπόρου τῆς Τεργέστης, πολεμᾷ τοὺς ληστοπειρατὲς στὴ Μύκονο, στοῦ νησι τῆς μητέρας τῆς. Μὲ 3.000 ➤

δικά της γρόσια πληρώνονται οί ναῦλοι τεσσάρων καραβιῶν γιά τίς ἐπαναστατικές επιχειρήσεις στή θάλασσα, καί ἡ ἴδια παίρνει μέρος σέ μάχες μαζί μέ τούς συντοπίτες της, ὅπως σ' αὐτήν τῆς Καρύστου. Γιά τή συμμετοχή της μάλιστα στήν ἐκστρατεία τῆς Καρύστου τῆς ἀπονεμῆθηκε τό μοναδικό πρός γυναίκα κατά τή διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης ἀξίωμα τοῦ ἐπίτιμου ἀντιστρατήγου καί τῆς παραχωρήθηκε κεντρικό σπίτι στό Ναύπλιο.

Γράφοντας στίς γυναῖκες τοῦ Παρισιοῦ γιά νά ζητήσει τή συμπαραστάσή τους στόν Ἀγῶνα, ὁμολογεῖ: «...Ἡ ἀγάπη γιά τόν τόπο μου, ἡ ἀφοσίωσή μου στή θρησκεία, ἡ δίψα γιά δίκαιη τιμωρία, γέμισαν ἐξαίρτη ὁρμή καί πάθος τήν καρδιά μου. Λαχταρῶ νά βρεθῶ στή μάχη, ὅπως ἐσεῖς λαχταρᾶτε τήν ὥρα ἐνός χοροῦ!».

Τά ἔδωσε ὅλα στόν Ἀγῶνα: χρήματα, κτήματα, κοσμήματα. Ἡ μητέρα καί ἡ ἀδελφή της ἤρθαν σέ ρήξη μαζί της γιά τή σπατάλη τῆς περιουσίας. Ἀλλά ἡ ἴδια εἶχε δηλώσει: «Ἡ πατρίδα μου νά ἐλευθερωθεῖ καί δέν μέ νοιάζει τί θά γίνω». Ἔτσι, πέθανε ξεχασμένη καί πάμπωχη στήν Πάρο, τό 1848.

Ἡ **Δόμνα Βισβίζη** ἀπό τήν πανάρχαιη ἑλληνική πόλη Αἴνο, μέ τό μπρίκι «Καλομοίρα» πολέμησε στή θάλασσα τοῦ Ἁγίου Ὀρους καί ἄλλων περιοχῶν, πλάι στόν καραβοκύρη ἀντρα της Ἀντώνιο Βισβίζη, μαζί μέ τά τέσσερα παιδιά της. Κι ὅταν, στίς ἀρχές τοῦ 1822, ὁ ἀντρας της πέθανε, ἡ Δόμνα πῆρε τό τιμόνι, καί γιά τρία χρόνια συντηροῦσε καί ἐξόπλιζε μέ δικά της ἔξοδα τήν «Καλομοίρα». Περιπολοῦσε τίς ἀκτές τῆς Εὐβοίας. Μετέ-

φερε πολεμοφόδια. Πολιόρκησε τή Χαλκίδα καί κανονιοβολοῦσε τά στενά κάθε φορά πού τούρκικο καράβι προσπαθοῦσε νά περάσει. Ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουῖτσος ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἴδιος καί οἱ ἄνδρες του σώθηκαν χάρι στή Δόμνα Βισβίζη, πού τοῦ προμήθευε τρόφιμα καί πολεμοφόδια. Κι ὅταν πιά οἱ πόροι της τελείωσαν καί τό σκάφος εἶχε πάθει μεγάλη φθορά, τό χάρισε στήν κυβέρνηση, πού τό μετέτρεψε σέ πυρπολικό. Μέ αὐτό ὁ Πιπίνος τό 1824 ἔκαψε τήν τούρκικη φρεγάτα.

Κι ἀκολουθοῦν πλήθη γυναικείων μορφῶν. Ἄγνωστα τά ὀνόματά τους, μά φανερά τά ἔχνη τους στήν πορεία γιά τή λευτεριά. Γυναῖκες πού πότισαν τό δέντρο τῆς λευτεριάς μέ τό μαρτυρικό αἷμα τους.

Σουλιώτισσες, πού πρῶτες αὐτές τραγοῦδησαν μέ τή θυσία τους στό Ζάλογγο τό «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», πού ἔγινε τό σύνθημα τῆς Ἐπανάστασης λίγα χρόνια μετά.

Μωραῖτισσες, πού ὁδοιποροῦσαν πρός τά στρατόπεδα ὀδηγώντας τά ζῶα μέ τά ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου κι ἔψηναν τό ψωμί τοῦ ἐπαναστάτη καί μέρα-νύχτα ἔδεναν τά φουσέκια στούς μπαρουτόμυλους τῆς Δημητσάνας.

Ψαριανές, πού στό «Γυναικομονάστηρο» στήσανε αὐτοσχέδιο «νοσοκομεῖο» γιά νά σώσουν τούς ἄρρωστους πρόσφυγες ἀπό τόν καταστροφικό λοιμό τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μεσολογγίτισσες, πού στάθηκαν ἀπολιόρκητες μέχρι τέλους. Καί Ναουσαῖες, πού φρικτά μαρτύρησαν γιά νά μήν προδώσουν τήν πίστη τους. Καί Μανιάτισσες, πού μέ τά δρεπάνια διώζανε τόν Ἰμπραήμ ἀπό τόν Δηρό. Καί... Καί...

Ὅλες αὐτές οἱ γυναῖκες τῆς σκλαβωμένης Ρωμισούνης, πού μέ ὠδίνες γέννησαν τή λευτεριά, οἱ Ἑλληνίδες πού κράτησαν ζωντανή τήν ἱστορία καί τή συνείδηση τοῦ Γένους μέσα στίς πιό σκληρές συνθήκες, ἔδειξαν τή δύναμη τῆς γυναίκας πού μπορεῖ νά κυοφορεῖ τό θαῦμα καί νά ἀλλάζει τήν ἱστορία.

Φτάνει νά στέκεται ὑπεύθυνα στό ρόλο καί τήν ἀποστολή της.

Φτάνει νά λαμπαδιάζεται ὅλη ἀπό τίς τρεῖς μεγάλες ἀγάπες: στόν Θεό, στήν πατρίδα καί στήν οἰκογένεια... Φτάνει νά γεννᾷ καί νά μορφώνει ἥρωες...

□

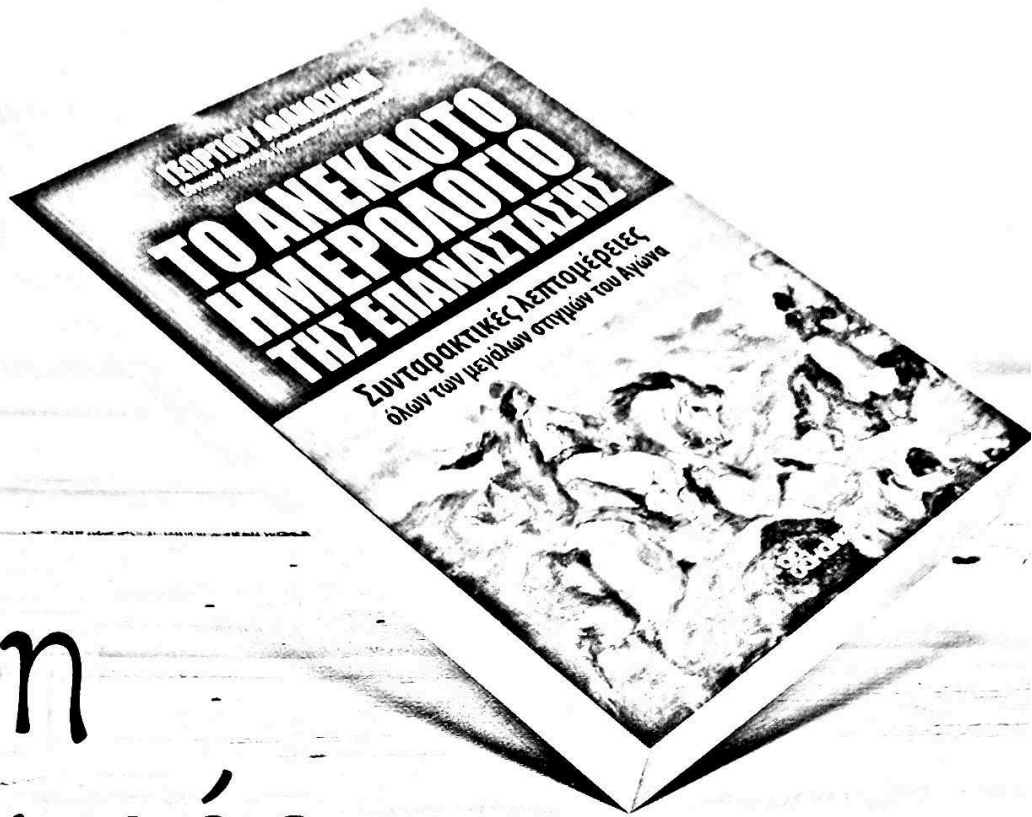
* Δ. Σολωμοῦ, *Ἑλληνίδα μητέρα* (ἀπόσπασμα)

Πηγές:

1. **Ἀδαμαντία Τριάρχη-Μακρυγιάννη**, 1821: *Ἡ Ἑλληνίδα τοῦ Ἀγῶνα*, ἐφημ. «Ἀμαρυσία», 21.3.2014.
2. **Λίτσα Νικολάου-Σμοκοβίτη**, *Ὁ ρόλος γνωστών καί ἀγνωστών Ἑλληνίδων*, Φιλολογικό Περιοδικό «Παρνασσός», τόμ. κθ' ἀρ. 1, Ἰανουάριος – Μάρτιος 1987, σ. 39-51.
3. **Κούλα Ξηραδάκη**, *Γυναῖκες τοῦ '21-Προσφορές, ἡρωισμοί καί θυσίες*, ἐκδ. «Δωδώνη».

Τά απομνημονεύματα
του Γεωργίου Αθανασιάδη

Ένας άκομη θησαυρός

Ένας άκομη θησαυρός της ελληνικής ψυχής και ιστορίας είδε τό φως της δημοσιότητας. Πρόκειται για τά απομνημονεύματα του καπετάν-Τζώρτζη, του Γεωργίου Ματθαίου Αθανασιάδη, αγωνιστή της έλευθερίας και γραμματικού του μεγάλου Νικηταρά. Μιά άκομη αυθεντική φωνή και ελληνική ψυχή μέ ήθος χωρίς ύφος, μέ πλούτη χωρίς κέρδος, μέ θυσία χωρίς ύπολογισμούς, μέ προσφορά χωρίς ανταπόδοση! Τά απομνημονεύματά του, άγνωστα και άνέκδοτα μέχρι σήμερα, γράφτηκαν στό Ταϊγάνι της Νότιας Ρωσίας στά τέλη του έτους 1856 και άρχές του 1857, και κυκλοφορήθηκαν σέ πρώτη έκδοση τόν Σεπτέμβριο του προηγούμενου έτους.

Γερές ρίζες - έμπορικό στάδιο

Οί γονεΐς του Αθανασιάδη, Αθανάσιος Ματθαΐος και Μαρία Στασιναίου, κατάγονταν από τή Γορτυνία και Άρκαδία αντίστοιχα. Ο ίδιος γεννήθηκε τό 1793 στή Σμύρνη, όπου είχαν καταφύγει οί οίκογένειες των γονέων του κρυφά, καταδιωγμένες από τούς Τούρκους. «Καί οί δύο καλοί μου γονεΐς», γράφει ό Αθανασιάδης «ήταν όρθόδοξοι, θεοσεβεΐς, μέ αγαθότατη και άκριτη ψυχή και ➤

έλιθμονες». Ο πατήρας του Αθανάσιος έγινε μεγαλέμπορος στη Σμύρνη και πολύ εύκατασιαιος. Πανέξυπνος ο γιός του, μπηκε στο έμποριο από τὰ δεκάξι του.

Γνώρισε τούς μεγαλύτερους εμπορικούς δρόμους της εποχής του. Τό 1812, δεκαοκτώ ἐτών, ταξίδεψε στο Τριέστι (Τεργέστη), όπου ἔμεινε ἐμπορευόμενος τρία χρόνια. Κατόπιν στο Βουκουρέστι, Κάιρο, Ἀλεξάνδρεια, Ἰταλία, Ταϊγάνι τῆς Ρωσίας και σέ πολλά ἄλλα ἐμπορικά λιμάνια.

Φιλικός

Σέ ταξίδι του πρὸς τὴν Ἰταλία τό 1818 πέρασε ἀπό τὴ Ζάκυνθο και γιά ἐμπορικούς λόγους στήν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μέ πολλούς πατριῶτες, ὅπως τόν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τόν μεγαλέμπορο Παπαδιαμαντόπουλο και τόν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό. Μέ τὴν ἐπιστροφή του στή Ζάκυνθο, Ἀπρίλιος τοῦ 1820, μυήθηκε στή Φιλικὴ Ἐταιρεία και τόν ὄρκισαν ἀμέσως φιλικό και κατηχητή. Ἔγινε χορηγός τῆς Ἐταιρείας, γι' αὐτό τόν ὀνόμασαν και ἔθνικό εὐεργέτη. «Μέ τὴν ὀρκωμοσία μου στή Φιλικὴ Ἐταιρεία, κατέθεσα γιά τό σκοπό 600 φλουριά στο ταμεῖο τῆς ἐφορείας. Σέ ὅλη τὴν μέχρι τότε ἐμπορικὴ μου ζωὴ μέ τὴν οἰκονομία μου ἀπέκτησα περί τὰ 6.500 κολονάτα. Εἶχα ἐκτός ἀπὸ αὐτά και ἄρκετά καλά ρούχα. Ὅλη τὴν μικρὴ μου αὐτὴ περιουσία τὴν πρόσφερα γιά τὴν πατρίδα σέ δικαιολογημένες ἀνάγκες. Κατήχησα και ὄρκισα μερικούς Πελοποννησίους. Παραιτήθηκα ἀπὸ κάθε ἐμπορικὴ δραστηριότητα και δέν σκεπτόμουν τίποτε ἄλλο παρά πότε νά ἔρθει ἡ ὥρα τοῦ πολέμου, νά τρέξω, νά θυσιάσω τὴ ζωὴ μου ὑπὲρ πίστεως και πατρίδος». Ὁ Ἀθανασιάδης ἔγινε πλέον ἡ ψυχὴ τῆς Ἐταιρείας. Μέ τό πρόσχημα τοῦ ἐμπορίου, τίς

γλώσσες — μιλοῦσε τὴν Ἑλληνικὴ, Τουρκικὴ, πολὺ καλά τὴν Ἰταλικὴ και ἄρκετά τὴ Γαλλικὴ — ἀλλὰ κυρίως μέ τὴν εὐστροφία και τό ζήλο του, ἔφερνε σέ πέρας πολλές ἐπικίνδυνες μουσικὲς ὑπηρεσίες, ἔκρυβε σέ φουντιούκια ἢ μανταρίνια ἢ και κατάπινε ἔγγραφα, προκειμένου νά σωθεῖ τό μεγάλο μουσικό.

Στόν ἀγώνα μέ τόν Νικηταρᾶ

Ἀπό τὴ Ζάκυνθο οἱ ἄρχές τόν ἐκτόπισαν γιά τιμωρία στήν Πελοπόννησο. Ἄλλο πού δέν ἤθελε ὁ καπετάν Τζώρτζης. «Δόξασα τόν Θεό», γράφει, «πού βγήκα σταθερά στήν Πελοπόννησο ἔστω και μέ αὐτόν τόν τρόπο και μάλιστα ἀπὸ τόσα παθήματα και κινδύνους και καταδρομάς. Ἐμελλον πλέον νά ἔμβω στο στάδιον τοῦ ἀγώνα, τό ἐπιθυμητό πρό πολλοῦ καιροῦ, και μέ τὴν ἀπόφαση νά θυσιάσω και αὐτὴ τὴν ἴδια μου τὴ ζωὴ και ὅ,τι κι ἂν εἶχα ὑπὲρ πίστεως και πατρίδος». Ὁ Ἀθανασιάδης ἔμελλε νά γίνει ὁ μέγας ἀνταποκριτής και σύμβουλος τοῦ ἀγώνα στο στρατόπεδο τοῦ Νικητά. «Προτίμησα νά συνεργασῶ και νά ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μέ τόν καπετάν Νικητά, γιατί εἶδα ἕναν ἄνθρωπο ἀπλούστατο και καλό, πολὺ ἀνδρεῖο και ριψοκίνδυνο στόν πόλεμο, χωρίς προφυλάξεις και περιορισμούς. Ἦμουν πληρέστατα πεπεισμένος ὅτι θά ὑπηρετοῦσε τὴν πατρίδα καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἀγώνα μέ ἀνιδιοτέλεια, ὅπως και τό ἔκανε. Ἐνώθηκα λοιπόν μέ τόν Νικητά και εἶχα τό ρόλο τοῦ στρατιωτικοῦ διευθυντῆ καθὼς και τοῦ συμβούλου του». Λέγεται ὅτι ὁ Νικητάς ἦταν ὁ βραχίονας και ὁ Ἀθανασιάδης ἦταν ὁ νοῦς. «Κάθε ὑπόθεση στρατιωτικὴ και πολιτικὴ, καθὼς ἐκοιτρατεῖς, αὐξηση τοῦ σώματος τῶν στρατιωτικῶν, ἀνταποκρίσεις μέ τὴ διοίκηση τοῦ κράτους, μέ τίς κοινότητες τῶν ναυτικῶν νήσων, μέ τούς ἄρχοντες και γενικά μέ τούς στρατιωτικούς ἀρχηγούς, ὅλα αὐτά ἐνεργοῦντο ἀπὸ ἐμένα, και τὰ ἔγγραφα ἐστέλλοντο και ὑπογράφοντο ἀπὸ τόν Νικητά, χωρίς καθόλου νά τὰ διαβάσει». Στούς ἀγῶνες ριψοκινδύνευε μαζί του, παρά τὴ θέ-

ληση του Νικήτα να τον κρατάει μακριά από το πεδίο των μαχών. "Ήθελε να κάνει όλοκληρο το χρέος του προς την πατρίδα!

Τό ήθος του

Ὁ Ἀθανασιάδης ἦταν μεγάλη ψυχὴ. Ὑπερέτησε μὲ ζήλο καὶ ἀνιδιοτέλεια τὰ ἰδανικά τῆς πίστεως, τῆς πατρίδας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Διέθεσε στὸν ἀγῶνα ὅλη του τὴν παρουσία, τὴν προσωπικὴ του προκοπὴ καὶ δόξα, καθὼς καὶ ὅλες του τίς ψυχικὲς καὶ σωματικὲς δυνάμεις, ἀποφασισμένος κάθε στιγμή γιὰ τὸ θάνατο. Ἐργαζόταν ἄοκνα καὶ ἀφιλόδοξα γιὰ τὴ δόξα τοῦ ἀρχηγοῦ Νικηταρᾶ, χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τὴ δική του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ συζήτηση τοῦ ἴδιου μὲ τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπάζη: «Φίλε μου Ἀθανασιάδη, γνώρισα τὸν Νικηταρᾶ ὡς πολὺ ἀπλό, καλὸ καὶ πολὺ ἀνδρεῖο. Ὅταν ὁμως μπήκαμε σὲ συνομιλία γιὰ τὰ σπουδαῖα θέματα πού μᾶς ἔγραφε καὶ ἀνταποκρινόμαστε μαζί του ἀπὸ τὴν Ὑδρα, φάνηκε ὅτι δὲν εἶχε ἰδέα. Τότε πείστηκα ὅτι τὰ θρυλούμενα εἶναι ἀληθινά, ὅτι δηλαδὴ διευθύνεται ἀπὸ τὸν σύμβουλό του σὲ ὅλη του τὴν ἔκταση». Κι ὁ ἀκενόδοξος καπετάν Τζώρτζης ἀπάντησε: «Κύριε Τομπάζη, μὲ συγχωρεῖτε. Κάνετε πολὺ μεγάλο λάθος σὲ αὐτὴν τὴν ἰδέα. Ὁ καπετάν Νικηταρᾶς γνωρίζει τὰ πάντα, ἐκτὸς ἴσως στὰ ὅσα τὸν ρωτήσατε ἢ δὲν τὸν ἐσύμφερνε νὰ σᾶς ἀπαντήσει ἢ τοῦ διέφυγαν ἀπὸ τὴ μνήμη». Κι ὁ Τομπάζης διακόποντάς τον τοῦ εἶπε: «Σᾶς ἐπαινῶ, διότι μὲ πολλὴ προθυμία καὶ ἀξιοπρέπεια ὑπερασπίζεσθε ἕναν ἀνδρεῖο στύλο τῆς πατρίδος, πλὴν ὁμως νὰ εἴστε βέβαιοι ὅτι ἐγὼ δὲν ἀπατῶμαι». Τὴν ἀξία του τὴ γνώριζαν ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν Νικήτα μὲ παρακλήσεις, ταξίματα καὶ ραδιοουργίες. Κάποτε ἔφτασαν καὶ στὰ ἄκρα, ἐτοιμάζοντας τὴ δολοφονία του. Τὸ ρόλο αὐτὸ ἀνέλαβε νὰ διεκπεραιώσῃ ὁ Ζαχαρόπουλος, γυναικάδελφος δυστυχῶς τοῦ Νικηταρᾶ. Ὁ Ἀθανασιάδης πληροφορήθηκε τὸ γεγονὸς καὶ ἀπέφυγε τότε τὴ συνάντησή μὲ τὸν Ζαχαρόπουλο. Σὲ τρεῖς μέρες ὁ ἐπίδοξος

δολοφόνος τραυματίστηκε βαριά. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀθανασιάδης, ἐντελῶς ἀμνησικάκα, φρόντισε νὰ φέρῃ γιαιτὸ καὶ νὰ διακομιστεῖ στὸ Ἄργος, γιὰ καλύτερη ἰατρικὴ φροντίδα. Ἐκπληκτὸς ὁ Ζαχαρόπουλος τοῦ εἶπε: «Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ, κύρ Ἀθανασιάδη, γιὰ τὴν περιποίησή τὴν ὁποία μοῦ ἐκάματε. Δέν σᾶς γνώριζα καὶ μὲ τύπτει ἡ συνείδηση διότι ἐμελέτησα ἐναντίον σας. Ὁ Θεὸς ὁμως μὲ ἐπαίδευσεν, καὶ λέγω μὲ ἀγανάκτησιν, ἀνάθεμα τοὺς αἰτίους».

Ἡ ἀμνησικακία, ἡ ἀφιλοκέρδεια, ἡ φιλαδελφία καὶ τὸ δίκιο τοῦ ἀδυνάτου ἦταν κύρια χαρακτηριστικὰ του. Ὁ ἴδιος σημειώνει: «Στὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἀπὸ τὸ ἔτος 1821 καὶ μετὰ, βοήθησα πολλοὺς νὰ πάρουν τὴ θέση τοῦ πληρεξουσίου καὶ τοῦ βουλευτοῦ δικαίως, καὶ ἄλλοι νὰ βαθμολογηθοῦν, χωρὶς νὰ καταδεχτῶ ποτέ νὰ δωροδοκηθῶ ἀπὸ κανέναν. Ἐκανα τὸ χρέος μου πρὸς τὴν πατρίδα, ὅσο μποροῦσα, βοηθώντας τοὺς ἀδυνάτους καὶ τοὺς τίμιους πολίτες. Ἄν καὶ βουλευτὴς, πολὺ λίγους μισθοὺς πῆρα, ὥστε μόλις μοῦ ἀρκοῦσαν γιὰ τὰ ἔξοδά μου».

Ἡ ἀναγνώριση

Ὁ Ἀθανασιάδης ἐκλέχτηκε ἀντιπρόσωπος τοῦ ἔθνους στὴν Α' Ἐθνοσυνέλευση. Ὑπερέτησε σὲ καίριες θέσεις κοντὰ στὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Διώχτηκε καὶ φυλακίστηκε γιὰ πολλοὺς μῆνες στὸ Ναύπλιο μαζί μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, ἐπὶ Ὄθωνα, τιμήθηκε μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη καὶ τὸ μετάλλιο τοῦ ἀγῶνα. Διορίστηκε πρόξενος στὸ Ἰάσιο καὶ τὸ Γαλάτσι. Ὅταν ἀπολύθηκε ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, ξανάρχισε τίς ἐμπορικὲς του δραστηριότητες στὸ Ταϊγάνι, ὅπου ἄρχισε νὰ γράφει καὶ τὰ ἀπομνημονεύματά του. Τελείωσε τὴν ἐπίγειά ζωὴ του στὴ Σμύρνη τὸ 1865, ἀφήνοντας στὶς μελλοντικὲς γενιὲς ὡς παρακαταθήκη μεγαλεῖο ἀκέραιου ἠθους, ἡρωισμοῦ, αὐτοθυσίας καὶ ἀνθρωπιᾶς.

Ε. Κ.

Τό πίο ταπειν

Εἶναι λίγες μόνο μέρες μετά τόν Εὐαγγελισμό της. Ἡ Θεοτόκος χωρίς χρονοτριβή τρέχει στήν οἰκία τῆς Ἐλισάβετ. Ἐκεῖ, μετά τόν χαιρετισμό τῆς συγγενοῦς της, ξεσπᾶ στήν πρώτη της ἀντίδραση γιά τήν ἀπρόσμενη εἶδηση τοῦ ἀγγέλου. Συνθέτει ἕναν ἀξεπέραστο ὕμνο, τό πίο ὑπέροχο τραγούδι πού ἀκούστηκε ποτέ!

«Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ ἠγαλλήσασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτήρῳ μου, ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ. Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί· ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοία καρδίας αὐτῶν· καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς, πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς. Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ μνησθῆναι ἐλεούς, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα» (Λκ. α' 46-55).

■ «Εὐαγγελισμός»,
ἀγιογραφία
Ἰ. Μ. Καλαμίτου

Ὁ ὕμνος αὐτὸς ἀποτελεῖ ὅ,τι περισσότερο ἔχει καταγραφεῖ ἀπὸ τοὺς πάντοτε λιγοστοὺς καὶ μετρημένους λόγους τῆς Θεοτόκου. Γι' αὐτὸ κι εὐκολότερα μπορεῖ κάποιος νά διακρίνει σ' αὐτόν στοιχεῖα πού ἀποδεικνύουν ἀνάγλυφα τό κυριότερο ἴσως γνώρισμά της, τὴ βαθιὰ ταπείνωση. Τέσσερα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, πού πάντοτε συνοδεύουν τὴν ἀληθινὴ ταπεινοφροσύνη.

A. Αὐτογνωσία

«ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ»

Ἡ Θεοτόκος εἶχε ἀκριβὴ αὐτογνωσία καὶ ἐπίγνωση. Γνωρίζει ὅτι ἔχει ἀναδειχθεῖ τό ἐκλεκτὸ σκεῦος τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖ μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου βέβαια νά ἐμβαθύνει ὅλο καὶ περισσότερο στό μέγα μυστήριον, ἀλλὰ ἤδη γνωρίζει ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἔγινε πραγματικότητα ἡ προσδοκία τόσων αἰῶνων καὶ ὅτι ἡ ἴδια παίζει κομβικώτατο ρόλο στήν πραγμάτωσή της. Αὐτὸ ὅμως δέν τὴν ὀδηγεῖ στήν ὑπερηφάνεια, ἀλλὰ στή βαθύτερη ἀκόμα ταπείνωση.

Διότι ταπεινοφροσύνη δέν σημαίνει ἀμφισβήτηση τῶν χαρισμάτων ἢ ὑποτίμησή τους. Καί – πολὺ περισσότερο – δέν σημαίνει ἀδιαφορία

νό τραγούδι

καί ἀμέλεια γι' αὐτά. Ἀκριβῶς τό ἀντίθετο: Ἄν κάποιος δέν κοπιᾶσει μέ ὅλες τίς δυνάμεις του γιά νά ἀξιοποιήσει καί μέχρι τέλους καλλιεργήσει τά ὅποια χαρίσματα του, δέν μπορεῖ νά φτάσει στήν ἀληθινή ἐπίγνωση καί συνεπῶς στήν ταπεινοφροσύνη.

«Ὅποιος πέτυχε τήν πλήρη γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του, αὐτός ἔσπειρε σέ γῆ ἀγαθή. Ὅποιος δέν ἔσπειρε καί αὐτόν τόν τρόπο, δέν πρόκειται νά δεῖ νά ἀνθίζει μέσα του ἡ ταπεινοφροσύνη»¹.

Β. Εὐχαριστιακή ἀναφορά

«ὄτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός»

Ἡ βαθιά ἐπίγνωση τῆς Θεοτόκου τήν ὀδηγεῖ στή δόξολογία τοῦ Θεοῦ. Ἀντιλαμβάνεται τό δῶρημα, ἀλλά δέν τό οἰκειοποιεῖται. Γνωρίζει ὅτι ὁ Κύριος κατά τή δική Του πάνσοφη καί δίκαιη κρίση διανέμει τά χαρίσματα στους ἀνθρώπους, ἄρα αὐτά ἀποτελοῦν ἀποκλειστικά δικό Του κτῆμα. Κτῆμα πού τό ἐμπιστεύεται στόν καθένα γιά νά τό ἀξιοποιήσει.

Θεωρεῖ ἐπίσης ἡ Παναγία ἀνάξιο τόν ἑαυτό της γι' αὐτή τή μεγάλη τιμή, ἀλλά αὐτό δέν τή συντριβεῖ. Εὐχαριστιακά ὑποκλίνεται στόν Θεό, ὁ Ὅποιος καλεῖ γιά συνεργό Του στό ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου τόν κάθε ἄνθρωπο.

«Εἶχε [...] ἡ Παρθένος τήν θεοδώρητου ταπεινώσιν· διό καί ὅλα της τά κατορθώματα καί τάς ἀρετάς δέν ἐπέγραφεν εἰς τόν ἑαυτόν της καί εἰς τήν δύναμιν τήν ἰδικήν της· ἄπαγε! Ἀλλή! εἰς τόν Θεόν καί εἰς τήν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»².

Γ. Ἐκκλησιαστική συνείδηση

«καί τό ἔβλεπε αὐτοῦ εἰς γενεάς γενεῶν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν»

Ἐφόσον κάθε χάρισμα ἀνήκει στόν Θεό, ὁ ἀληθινά ταπεινόφρων τό ἀντιπρο-

οφέρει σέ όλόκληρη τήν Ἐκκλησία, σέ ὅλο τόν κόσμο. Ἔτσι, βάζει κι αὐτός τό μικρό δανεισμένο λιθαράκι του γιά τήν «οἰκοδομή τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. δ' 12). Διότι πρώτησι ἔγνοια του ἀποτελεῖ ἡ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

Γι' αὐτό κι ἡ Θεοτόκος βλέπει τό δικό της ὑπέριπτο χάρισμα ὡς αἰώνιο δῶρημα σύνολης τῆς ἀνθρωπότητας. Δοξολογεῖ τόν Θεό ὄχι μόνο γιά τή συγκατάβαση πού ἔδειξε πρὸς τό πρόσωπό της, ἀλλά γιά τό ἔλεος πού παρέχει μέ τή σάρκωσή Του σέ κάθε φτωχό, ταπεινό, ἀμαρτωλό ἄνθρωπο. Ἡ καρδιά της εἶναι ὠκεανός ἀστείρευτης ἀγάπης γιά κάθε ἄνθρωπο...

«Ἀγάπη καί ταπεινώση! Ἱερό ζεῦγος! Ἡ μία ὑψώνει καί ἡ ἄλλη συγκρατεῖ ὅσους ὑψώθηκαν καί δέν τούς ἀφήνει ποτέ νά πέσουν»³.

Δ. Χαρά

«ἠγαλλίασε τό πνεῦμά μου»

Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ταπεινοφροσύνης, στήν ψυχή τοῦ ταπεινοῦ ἀνθρώπου βασιλεύει πάντοτε ἡ χαρά. Χαρά γνήσια, πού δέν σκιάζεται ἀπό σύνδρομα ἐγωιστικῆς ἱκανοποίησης ἢ συμπλέγματα μειονεξίας. Πού δέν ἐπιηρεάζεται ἀπό τήν ἀναγνώριση ἢ τήν ἀπόρριψη τῶν ἄλλων. Πού δέν παύει στίς ἀποτυχίες, στίς δυσκολίες, ἀκόμα καί στίς πτώσεις· κι αὐτές τίς χρησιμοποιεῖ ὡς ἀφορμές γιά βαθύτερη αὐτογνωσία.

Πῶς θά μπορούσε λοιπόν κι ἡ ψυχή τῆς Θεοτόκου, τῆς ταπεινότερης ὄλων τῶν ἀνθρώπων, νά μὴ βιώνει τήν ἀπόλυτη χαρά καί ἀγαλλίαση;

«Ὅταν ὑπάρχει ταπεινώση, δέν ὑπάρχει κατάθλιψη. Ὁ ἐγωιστής στενοχωριέται πολὺ μέ τό καθετί. Ὁ ταπεινός εἶναι ἐλεύθερος καί ἀνεξάρτητος ἀπ' ὅλους κι ἀπ' ὅλα»⁴.

Εἶναι λίγες μόνο μέρες μετά τόν Εὐαγγελισμό της, μετά τή συγκλονιστικότερη ἐπίσκεψη, τήν πιό τιμητική κλήση, τό ὑψηλότερο χάρισμα πού δέχτηκε ποτέ ἄνθρωπος. Κι ἡ ἀπάντηση σ' αὐτά εἶναι τό πιό ταπεινό τραγούδι. Καί μόνο αὐτό ἀποδεικνύει τό μεγαλεῖο τῆς Θεοτόκου. Καί μόνο αὐτό φανερώνει γιατί ὁ Κύριος εὐαρεστήθηκε στή φτωχή καί ἄσημη κόρη τῆς Ναζαρέτ καί τήν ἔκανε Μητέρα Του, Κυρία καί Δέσποινα ὅλης τῆς κτίσης!

X.

1. Ἄγ. Ἰωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, κε' 28.

2. Ἄγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Κήπος Χαρίτων*, ἐκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 204.

3. Ἄγ. Ἰωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, κε' 36.

4. Ἄγ. Πορφυρίου Κουσοκαλυθίτου, *Βίος καί Λόγοι*, ἐκδ. Ἱ. Μ. Χρυσοπτηγῆς, Χανιά 2003, σ. 312.

*Ἄν κάποιος
δέν κοπιᾶσει
μέ ὅλες τίς δυνάμεις του
γιά νά ἀξιοποιήσει
καί μέχρι τέλους
καλλιεργήσει
τά ὅποια χαρίσματά του,
δέν μπορεῖ νά φτάσει
στήν ἀληθινή ἐπίγνωση
καί συνεπῶς
στήν ταπεινοφροσύνη.*

Ἄω Τά κόκκαλα βγαλμένη Τῶν Ἑλλήνων Τά ἱερά...

Ὁ

ἐθνικός
μας ποιητής
Διονύσιος Σολω-
μός (1798-1857) κα-
τέθεσε γιά τό Μεσολόγγι,

στό ἀριστούργημά του «Ἐλεύ-
θεροι Πολιορκημένοι»: «Τά μάτια μου δέν
εἶδαν τόπον ἐνδοξότερον ἀπό τοῦτο τό ἀλω-
νάκι¹. Δυό φορές πολιορκημένο τό «ἀλωνάκι»
μέ τόν ταπεινό του «φράχτη» ἀντί γιά τείχη - κά-
στρα, δυό φορές μέ τόσο ἄνιση ἀναμέτρηση, ξαφνιά-
ζει μέ τήν ἀντοχή του καί μέ τή φοβερή ἀπόφαση τῆς
θυσίας. Μιά ἀπόφαση πού διατρέχει καί τήν πρώτη καί
τή δεύτερη πολιορκία καί πού τήν ἔπαιρνε ὁ καθένας χωρι-
στά ἀλλά καί ὄλοι μαζί ὁμόψυχα.

1822, κι ὁ Ὅμηρ Βρυώνης μέ τόν καλύτερο στρατηγό τῆς Ὁθω-
μανικῆς Αὐτοκρατορίας, τόν Κιουταχή, μέ κανόνια καί 8.000 ἄνδρες
ἀπό τή στεριά καί μέ τόν Γιουσούφ πασά τῶν Πατρῶν ἀπό τή θάλασσα,
πολιορκεῖ τρεῖς μήνες τό Μεσολόγγι. Καί τό Μεσολόγγι — πού τό ὑπε-
ρασπίζονται μόνο 360 ψυχές² μέ Σουλιῶτες καί Δυτικοελλαδίτες
ὄπλαρχηγούς καί τό ἐνίσχυσαν ἄλλοι 1.500 Πελοποννήσιοι πού ὑδραί-
κα πλοῖα κατάφεραν νά ἀποβιβάσουν — ἀντέχει παρά τόν χαμηλό του
«φράχτη». Ἀνδρειοσύνη καί τεχνάσματα, πίστη καί ἀποφασιστικότητα,
ὄλα θά τά ἐπιστρατεύσει. Κι ὅταν ξημερώνοντας Χριστούγεννα θά θε-
λήσουν οἱ πασάδες νά τό πάρουν μέ ἔφοδο, θά βρεθεῖ ἕνας εὐλογη-
μένος χριστιανός στό στρατόπεδο τῶν Τούρκων, ὁ Γιάννης Γούναρης,
νά θυσιάσει τήν οἰκογένειά του, γιά νά σώσει τήν πατρίδα.

1825-1826, ἀπ' τόν ἕνα Ἀπρίλη ὡς τόν ἄλλο. Ὁ Κιουταχῆς μέ 20.000
τόρα ἐκλεκτό στρατό καί ἵππικό, Αὐστριακούς καί Γάλλους μηχανι-
κούς ἀπό στεριά καί τόν Γιουσούφ ἀπό τή θάλασσα θά ἐπαναλάβει
τήν τακτική πολιορκία. Κλεισμένοι στό «ἀλωνάκι» βρίσκονται 12.000
περίπου ἄμαχοι καί πάνω ἀπό 3.500 ἄνδρες τῆς φρουρᾶς. Ἀπο-
κρούουν τίς σφοδρές ἐπιθέσεις, ἀπορρίπτουν τίς καλύτερες προτάσεις

Τό «ἀλωνάκι» καί
ἡ φρουρά του

για παράδοση, αντιμετώπιζε... επιχειροῦν νυχτερινές εξόδους, προκαλούν μεγάλες φθορές στους Τούρκους και γυρνοῦν πίσω με πλούσια λάφυρα. Κι όταν τὸν Δεκέμβριο καταφθάνει ὁ Ἱμπραήμ με περισσότερους ἀπὸ 15.000 ἄνδρες, περιφρονεῖ τὸν «φράχτη» κι ὀνειδίζει τὸν Κιουταχὴ γιὰ τὴν ἀποτυχία του. Ἀλλὰ σύντομα, Ἱμπρακίος κι ὁ ἴδιος, συμπράττει μαζί του, γιὰ νὰ χάσει μπροστὰ σιὸ Μεσολόγγι χιλιάδες ἄνδρες. «Ὅκτὼ χιλιάδες ἄρματα αἱματωμένα δὲν παραδίδονται»³, ἀπαντοῦν οἱ Μεσολογγίτες σιὴ νέα πρόταση γιὰ παράδοση. Τίποτε δὲν τοὺς κατέβαλε, οὔτε και ἡ τρομερὴ πείνα· τοὺς ἔδειξε μόνο τὴν Ἔξοδο.

Αὐτόπτης ὁ Νικόλαος Κασομούλης (1795-1872), ὅταν μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ὀλύμπου κατέβηκε με τοὺς λίγους συμπολεμιστὲς του νὰ βοηθήσει στὶς νοτιότερες ἐπιχειρήσεις. Τὸν βρίσκουμε ἔτσι νὰ μπαίνει σιὸ Μεσολόγγι τέλη Ἰουλίου τοῦ 1825, νὰ πολεμᾷ, νὰ συσκέπεται με τοὺς ἀρχηγούς σιὰ πολεμικὰ συμβούλια, ἀλλὰ και νὰ καταγράφει με ζωντάνια καθημερινές εἰκόνες. Κυριευμένος ἀπὸ ἔκσταση ζωγραφίζει τὸ ἄφθαστο ἠθικὸ τῆς μεσολογγίτικης φρουρᾶς⁴:

Ἡ Φρουρὰ εἶχεν συνειθίσει νὰ βαστᾷ τὸ τζαπί, τὸ φκυάρι <μαζί> και τὸ ντουφέκι εἰς τὸ χέρι. <Ὅ,τι ἤμποροῦσε> νὰ δίδῃ ἄνεσιν εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἦτον νὰ τρέχῃ ἀπὸ τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐργασίαν, και ἀπὸ τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν πόλεμον. Ἴδου ἡ διασκέδασίς των, και <μέ> τὸ σπαθί εἰς τὴν μέσῃν - ἢ τὸ γιαταγάνι εἰς τὸ ζωνάρι, <μαζί> με ταῖς πιστόλαις - νὰ ἔχῃ σιμά του τὸ πετζί (τομάρι)⁵ νὰ ζυμώνῃ <και> νὰ ψήνῃ τὸ ψωμί, τὸ γουδί διὰ τὴν σκορδαλιάν του (νὰ δροσιζέται), <τέλος> νὰ μαγειρεύῃ κανένα ψαράκι, <ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ κάμνῃ> εἰς τὴν θέσιν του <ὅπου εὐρίσκετο>, και νύκτα-ἡμέρα ἀκουράσως νὰ ἐργάζεται.

Ἀξιωματικοὶ <και> στρατιῶται ἀμίμητοι διὰ τὴν καρτερίαν, ἀμίμητοι διὰ τὴν ἀφοβίαν, ἀμίμητοι διὰ τὴν κακοπάθειαν και κόπους, ἀμίμητοι διὰ τὴν ὁμόνοιαν των τότες, δὲν ἤξευρεν με τί νὰ τοὺς παρομοιάσῃ κανένας.

Ἡμποροῦσες νὰ τοὺς παρομοιάσῃ με τὰ πλέον ἄγρια ζῶα - τὰ πλέον τρομερὰ και σκληρὰ, τὴν ὥραν τοῦ πολέμου με τοὺς ἐχθρούς - και <μέ> ἀγγέλους <εἰς τὰς> ἀναμεταξύ των <σχέσεις>.

Δεμένα τὰ μανίκια τῶν ὑποκαμίσων των ὀπισθεν εἰς ταῖς πλάταις, με τοὺς βραχίονας ἔξω, τρέχοντες νὰ δώσουν βοήθειαν ὅπου ἀκούγετο αὐξανόμενος ὁ πόλεμος· ἔτρεχαν ὡσάν τυφλοὶ εἰς τὴν φωτιάν. Αὐτὸς ἦτον ὁ χαρακτήρ <των> ὁ πολεμικός. [...]

Παύοντας ὁ δραστήριος πόλεμος, ἐδιηγεῖτο ὁ καθεὶς τὰ παράξενα τῆς συμπλοκῆς· ἄλλος ἐδῶ γελοῦσεν, ἄλλος ἐκεῖ· ἄλλος λαλοῦσεν, ἄλλος τραγουδοῦσεν, ἄλλος χόρευεν, και ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι ἦτον τόσον πλησίον και τὰ ἀκούγον, <ἢ εὐθυμία των> τοὺς ἐσκλήρυνεν, και λύσιαζαν περισσότερο, ἀπὸ τὴν μανίαν των.

Τὸν πληγωμένον τὸν ἔπαιρναν ἀμέσως πέντε-δέκα συνδρόφοι του - τὸν συνώδευαν χαιρόμενοι. Ἡ μεγαλυτέρα αἰσχύνῃ ἦτον νὰ δακρύσῃ <κανεὶς>, ἢ νὰ κλαύσῃ· ἢ νὰ παραπονεθῇ ὁ πληγωμένος, ἢ νὰ εἰπῇ ἄχ, <ἢ πληγῇ> τὸν πονεῖ! [...] Ἄν <πάλιν> φονεῦετο κανένας, ἀκουγες ὅλους:

Γάμος χωρίς σφαχτά δέν γίνεται.
Τούτο είναι κοινή παροιμία εις τὰ παλι-
κάρια τῶν Ἑλλήνων παλαιόθεν. Τόν ἔθαπταν,
τὸν συγχωροῦσαν καὶ πάλιν <εἰς> τὴν ἐργασίαν
καὶ τὸν πόλεμον, ἀμέσως [...].
Ὁ πόλεμος εἶχεν κατανήσει εἰς τὴν ἀκοήν <των> ὡσάν
μία μουσική, καὶ τόσον εἶναι ἀληθινόν <ταῦτο>, ὥστε, ἂν
κανένα μεσημέρι ἀπὸ τὴν ζέστην ἐπαυαν <τὸν πόλεμον> τὰ
δύο μέρη, ἦτον τὸ πᾶν εἰς ἀθυμίαν.

Κι ὁ σύγχρονος τῶν γεγονότων Φίνλεϋ, νομικός καὶ μελετητὴς τῆς
ἑλληνικῆς ἱστορίας, θὰ γράφει στὴν ἱστορία του μέ εἰλικρίνεια:

Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου εἶνε ἡ ἐνδοξοτάτη στρατιωτικὴ ἐπι-
χείρησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως [...]. Οὐδέποτε μεγαλείτερον θάρσος
καὶ εὐστάθεια ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ πληθυσμοῦ πολιορκουμένης πόλεως [...].
Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοπατρία ἐφάνη ὅτι εἶχε συγκεντρωθῆ ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ
Μεσολογγίου. [...] Πληθυσμός ἀπειθάρχητος ἐξετέλει χρέη γεγυμνασμένης
φρουρᾶς. Ἐνταῦθα ἄρα ἡ ἀξία τοῦ ἀτόμου ἀπαιτεῖ ἀναγραφὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ.
[...] Τὸ πᾶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐφαίνετο ἐμπνεόμενον ἀπὸ τὸν θερμότατον
ἔρωτα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ τὸ πᾶν
ἀπέδειξεν ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ αἰσθήματος
τῶν διὰ τῆς θυσίας τῆς ζωῆς των⁶.

Ἐθνικὸ ὄραμα, πύρωμα καρδιᾶς γιὰ τὴν ἐλευθερία, μοίρασμα τῆς ζωῆς
καὶ τῆς δυσκολίας, ἀδελφοσύνη καὶ φιλότιμο, φρόνημα ἀνδρείο, σταθερὴ
ἀπόφαση θυσίας, ὁμοψυχία καὶ ψυχικὴ ἀνθεκτικότητα. Ὅσο σκύδει κανεὶς
στὴν ἱστορία τοῦ Μεσολογγίου, τόσο θ' ἀπομένει ἐκθαμβος...

Ἔσπερος

1. *Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι*, Σχεδιάγραμμα Α', ἀπόσπασμα 1.

2. Τους γεροντιες καὶ τὰ περισσότερα γυναικόπαιδα τὰ ἔσειλαν στὰ Ἐπτάνησα.

3. **Χιώτης, Π.** (1874). *Ἱστορία τοῦ Ἰονίου κράτους ἀπὸ οὐσιώσεως αὐτοῦ μέχρις ἐνώσεως*. Τόμος 1ος, σελ. 566. Ἐκ Ζακύνθου: Τυπογραφεῖον Ἡ Ἐπτάνησος.

4. **Κασομούλης, Ν.** (1940). *Ἐνθυμήματα Στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833*. (Γ. Βλαχογιάννη. Εἰσαγωγή Σχόλια). Τόμος 2ος, σσ. 102-103. Ἀθήναι. Οἱ φράσεις πού βρίσκονται ἐντὸς τῶν γω-
γιῶν ἀπέχουν σιγὴν ἐκδότῃ καὶ σχολιαστῇ Γ. Βλαχογιάννη, πού συμπληρῶνει σχολαστικὰ τὴν ἑλλειπτικὴ
γραφὴ τοῦ Κασομούλη. Οἱ φράσεις σὲ παρενθέσεις εἶναι ἐπεξηγήσεις τοῦ Κασομούλη.

5. τὸ πεῖζι = ἡ περίφημη ζυμάσιρα, ἀχώριστος σύντροφος τοῦ πολεμοῦ.

6. **Φίνλεϋ, Γ.** (2008). *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (Αλ. Παπαδιαμάντης, Μετάφραση)*. Τόμος 1ος, σσ. 424-425. Ἀθήνα: Ἴδρυμα τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀγγλικὴ ἐκδοσὴ κυκλοφορήθηκε τὸ 1861. Τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση ἐκπόνησε ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ἔμεινε ὁμως ἀνέκδοτη ἐπὶ ἕναν αἰῶνα.